

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
MAGISTARSKI STUDIJ (4+1)
ODSJEK: POLITOLOGIJA
USMJERENJE: EVROPSKE INTEGRACIJE

**REGIONALIZACIJA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG
PROSTORA SA OSVRTOM NA USPOSTAVU I
FUNKCIONISANJE REGIONALNE STRUKTURE
U ORGANIZACIJI PRIVREDNE KOMORE
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
- magistarski rad -**

Kandidatkinja
Elvira Baždar - Kadrić
Broj indeksa: 5-EI/10

Mentor
Prof. dr. Mirko Pejanović,
profesor emeritus

Sarajevo, april 2022. godine

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

MAGISTARSKI STUDIJ (4+1)
ODSJEK: POLITOLOGIJA
USMJERENJE: EVROPSKE INTEGRACIJE

**REGIONALIZACIJA BOSANSKOHERCEGOVAČKOG
PROSTORA SA OSVRTOM NA USPOSTAVU I
FUNKCIONISANJE REGIONALNE STRUKTURE
U ORGANIZACIJI PRIVREDNE KOMORE
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
- magistarski rad -**

Kandidatkinja
Elvira Baždar - Kadrić
Broj indeksa: 5-EI/10

Mentor
Prof. dr. Mirko Pejanović,
profesor emeritus

Sarajevo, april 2022. godine

Sadržaj:

Uvod.....	5
1. Teorijsko metodološki okvir istraživanja	6
1.1. Teorijska osnova istraživanja	6
1.2. Predmet i problem istraživanja.....	7
1.3. Hipoteze.....	8
1.5. Prostorno i vremensko određenje istraživanja.....	9
Prvi dio	9
1. Regionalizacija – trendovi.....	9
1.1. Regionalizacija u teoriji i praksi.....	9
1.2. Različitost teoretskih pristupa regionalizaciji	13
1.3. Principi i načela evropskog regionalizma.....	14
1.4. Regionalizacija balkanskog prostora.....	19
1.5. Historijsko oblikovanje regija u Bosni i Hercegovini	21
1.6. Istraživanja teritorijalne organizacije u Bosni i Hercegovini / Federaciji BiH	28
1.7. Postojeća teritorijalna organizacija Bosne i Hercegovine	30
1.8. Uloga regionalnih razvojnih agencija u implementaciji regionalnih razvojnih strategija .	31
Rezime prvog dijela.....	34
Drugi dio	35
2. Komorsko udruživanje privrednih subjekata.....	35
2.1. Udruživanje privrede – globalni tokovi.....	35
2.2. Prvi znaci asocijativnog udruživanja u Evropi	37
2.3. Vrsta biznis organizacija	38
2.4. Privredne asocijacije u historijskim periodima Bosne i Hercegovine (od 15. do početka 21. stoljeća)	42
2.5. Osvrt na regionalnu strukturu u komorskom sistemu BiH	45
Rezime drugog dijela.....	50
Treći dio	51
3. Glavni aspekti funkcionisanja komora u FBiH	51
3.1. Tranzicija u entitetski sistem i mrežu komora/Federacije BiH	51

3.2. Sistem i ustrojstvo privrednih komora u FBiH.....	56
3.3. Sastav organa i tijela.....	57
3.4. Aktivnosti Komore	58
3.4.1. Partnerski odnosi sa organima izvršne vlasti i uprave na nivou Federacije BiH.....	58
3.4.2. Unapređenje privrede i poduzetništva	59
3.4.3. Struktura i šema organizacije (asocijativni i sektorski odjeli).....	59
3.5. Negativna iskustva u uvjetima dobrovoljnog članstva	62
3.6. Mogućnosti ponovne uspostave regionalne podjele i funkcionisanja privrednih komora u FBiH - Nova zakonska rješenja.....	63
Rezime trećeg dijela	65
ZAKLJUČAK:	66
LITERATURA:.....	69

Uvod

Ovaj naučno - istraživački rad razrađuje temu o regionalizaciji bosanskohercegovačkog prostora, s osvrtom na uspostavu i funkcionisanje regionalne strukture u organizaciji Privredne/Gospodarske komore Federacije Bosne i Hercegovine.

Regionalizacija, kao jedan od temeljnih pojmova regionalnog razvoja ne dovodi se u pitanje. Kako to dr. Jasmina Osmanković obrazlaže riječima: *„Ono što ostaje nedovoljno razjašnjeno jesu načela i kriteriji regionalizacije, osjetljivi na društveno-ekonomski sistem, prostor i vrijeme, koji nisu jednom dati, nepromjenjivi i opće prihvaćeni, pa upravo zbog toga problemi regionalizacije nisu ni praktično ni teoretski jednostavni. Bosna i Hercegovina u ovome nije specifikum, i ako neke njezine specifičnosti ovom problemu daju posebnu težinu.“*¹

Polazi se od hipoteze da u regionalno-razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine značajna uloga pripada privrednim komorama, u konkretnom slučaju komorskom sistemu u FBiH, kao važnim nosiocima razvoja i zastupanja interesa privrede. Integrisani regionalni pristup, odnosno uspostava i funkcionisanje regionalne strukture unutar Privredne komore FBiH, predstavlja značajan podstrek bržem ekonomskom razvoju BiH.

Sam naslov rada predstavlja rezultantu potreba da se sublimira kontinuirani rad institucionaliziranih komorskih asocijacija s jedne, i poticanje regionalnog razvoja Bosne i Hercegovine s druge strane. S tim ciljem fokus je na privrednim komorama u Federaciji BiH, a i šire u Bosni i Hercegovini, sa značajkama ekspertskih analiza procesa, ekonomskog sistema, uređenja, organizacije, djelovanja i rada komorskih asocijacija, njihovih iskustva u službi interesa članova i privrede u cjelini, te u tom pravcu doprinosa bržim procesima regionalizacije bh. prostora.

Ovaj rad odgovorit će na pitanje na koji način i u kojoj mjeri se može računati na doprinos komorskog sistema procesima regionalizacije, koji su sve popularniji u zemljama Evropske unije.

¹ Osmanković, Jasmina, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2004., str. 33

1. Teorijsko metodološki okvir istraživanja

1.1. Teorijska osnova istraživanja

Naslov magistarskog rada «Regionalizacija bosanskohercegovačkog prostora, s osvrtom na uspostavu i funkcionisanje regionalne strukture u organizaciji Privredne komore Federacije Bosne i Hercegovine» predstavlja rezultantu potreba da se sintetizira rad komorskih asocijacija s jedne i regionalni razvoj Bosne i Hercegovine s druge strane.

Privredne komore u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao nevladine i nezavisne organizacije pružaju podršku svojim članicama u procesu stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji, razvoju biznisa i povećanju konkurentne sposobnosti u zemlji i inozemstvu. S obzirom na tu činjenicu, kao i na činjenicu da komore pružaju podršku biznisu, na savremen i efikasan način, a istovremeno u partnerskim odnosima sa izvršnim i zakonodavnim organima vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine zastupaju interese poslovnog sektora u stvaranju povoljnog privrednog ambijenta, nema sumnje da komore mogu biti važna karika u procesima regionalizacije. Pitanje je na koji način i u kojoj mjeri se može računati na doprinos komorskog sistema pomenutim procesima regionalizacije.

Dakle, namjera je predstaviti i ponuditi kritički osvrt na regionalnu ekonomsku razvojnu strategiju kroz „regionalno“ funkcionisanje privrednih komora, tj. ukazati na mogućnosti racionalnije (regionalne) organizacije komorskog sistema FBiH, i s tim u vezi bržeg ekonomskog, političkog i društvenog razvoja, kao i integrisanja ekonomskog prostora BiH.

Ekonomija Bosne i Hercegovine, njen privredni sistem i društvena organizacija, uključivši mnoge privredne subjekte, ni dan danas nisu regenerisani niti u cjelini oporavljeni, ne predstavljaju jedinstven i harmoniziran makroekonomski mehanizam, koji ubrzano i stimulatивно djeluje na odvijanje procesa tranzicije u tržišni razvijeni sistem.

Radi se o radu određene namjene i vremena, i očekivati je da će se u skorijoj budućnosti naći autori koji će oplemeniti stručnu literaturu iz oblasti bh. ekonomije i njenih institucija i organizacija, uključivo i privrednih komora.

1.2. Predmet i problem istraživanja

Predmet istraživanja su aspekti regionalizacije u Bosni i Hercegovini i tim u vezi uloga komorskog sistema u Federaciji BiH, kao važne karike u ekonomskom razvoju. Imajući u vidu složenost teme, ovim radom pokušat će se tek nešto pobliže razraditi pitanje da li je i ukoliko jeste, u kojoj mjeri, regionalni razvoj u Bosni i Hercegovini od temeljne važnosti za stvaranje održivog, prije svega ekonomskog, ali i društvenog razvoja. Drugo važno pitanje jeste koji su to benefiti, slabosti, prilike i prijetnje regionalno-razvojnoj strategiji i kakva je uloga privrednih komora Federacije Bosne i Hercegovine, kao važnih nosilaca razvoja i zastupanja interesa privrede, u tom procesu.

Cijeli sadržaj rada strukturiran je po redosljedju tako da odrazi historijski put uspostave, djelovanja i razvoja privredno-komorskog sistema tj. mreže komora koje su aktivno sudjelovale u životu privrede FBiH i šire, kao i razvoja ideja regionalizacije bosanskohercegovačkog prostora.

U uvodnom dijelu dat je fokus na problem istraživanja, svrhu i ciljeve istraživanja, uz osvrt na dosadašnja istraživanja i metode istraživanja.

Prvo poglavlje obuhvata metodološki okvir istraživanja oblikovanja regija u svijetu, trendove u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini, a kojim su obuhvaćena stajališta iz ugla politike i nauke, kao i ideja za regionalizaciju koja dolaze od međunarodnih organizacija, institucija i stručnjaka.

Ovo poglavlje bavi se idejama za regionalizaciju u Postdejstonskom periodu, ekonomijom Bosne i Hercegovine, a time i pojedinih regija, kantona.

Centralno poglavlje sadrži segmente problema, prikupljanja i analize podataka, uz primjenu analize sadržaja. To se prije svega odnosi na glavne aspekte funkcionisanja komora u FBiH. U tom dijelu izloženi su osnovni elementi uspostave, razvoja i djelovanja komorskih asocijacija.

Predzadnje poglavlje ima posebno značanje, jer se u njemu razrađuju mogućnosti ponovne uspostave regionalne podjele i funkcionisanja privrednih komora u FBiH.

U završnom dijelu magistarskog rada prezentirani su zaključci i preporuke za dalje istraživanje.

1.3. Hipoteze

Generalna hipoteza glasi: Integrisani regionalni pristup, odnosno uspostava i funkcionisanje regionalne strukture unutar Privredne komore FBiH, predstavlja značajan podstrek bržem ekonomskom razvoju BiH.

Iz glavne hipoteze definisane su pomoćne hipoteze koje glase:

H 1: U regionalno - razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine značajna uloga pripada privrednim komorama Federacije Bosne i Hercegovine, kao važnim nosiocima razvoja i zastupanja interesa privrede.

H 2: Ustrojstvo privrednih komora u BiH povezano je sa političko - teritorijalnim uređenjem države.

1.4. Način istraživanja

Pri naučnom istraživanju i prezentiranju ishoda proučavanja korištene su metode deskripcije i analize, bitne za utvrđivanje složenih odnosa između pojedinih elemenata i donošenja zaključaka o istim. Uz navedene metode korištene su historijska i komparativna metoda.

Analiza sadržaja, podrazumijevala je da se najveći broj podataka prikuplja iz arhivskog, informacijskog materijala, knjiga, medija, interneta, itd. Ova metoda podrazumijevala je i raščlanjivanje kompleksnih pojmova i zaključaka na jednostavnije dijelove: deskriptivna i eksplikativna metoda.

Pomoću historijske metode ostvaren je uvid u historijat pojašnjenja pojmova i sadržaja korištenih u radu.

Metodom deskripcije nastojalo se definisati pojedine pojmove u radu i dati im naučno pojašnjenje, uz uočavanje njihovih empirijskih veza.

Metodom komparacije upoređivane su činjenice sa datom hipotezom, te kao takve korištene za argumentovano dokazivanje hipoteza i izvođenje eventualno drugačijih zaključaka.

Izvori informacija:

- Bibliotečki izvori (knjige, naučni i stručni časopisi, i ostala bibliografska građa)
- Arhivska građa
- Online baze, online časopisi, ostale informacije sa interneta, itd.
- Dokumenti, odluke i druge važne činjenice

1.5. Prostorno i vremensko određenje istraživanja

Istraživanje se provodilo na prostoru Kantona Sarajevo, a cjelokupni proces istraživanja provodio se u vremenskom periodu 2011. - 2021. godina.

Prvi dio

1. Regionalizacija – trendovi

1.1. Regionalizacija u teoriji i praksi

U stručnoj literaturi postoji značajan broj definicija regiona, ali se kod svih njih javlja određena ograničena teritorija ili oblast. Danas kada se kaže „region“ obično se misli na neki nivo koji se nalazi iznad lokalne zajednice, a ispod države.

U samom korijenu pojma “regionalizam” je riječ latinskog porijekla *regio*. Pored drugih značenja, ova riječ označava teritorijalnu oblast, uobičajeno veće površine. Sinonimi za pojam region koji su najčešće u upotrebi su: kraj, oblast, okrug, pokrajina, zemlja, područje. Isto tako, u književnom jeziku i u stručnoj literaturi, često se susreću bliski pojmovi “regionalizam” i “regionalizacija”. Pojam regiona označava teritorije različite veličine, od mikroregiona do makroregiona.

Prema mišljenju eksperata Stalnog komiteta lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope (CDLR): „*regionalizacija je pojam koji se na pravi način može razumjeti dovođenjem u vezu sa institucionalnom stranom stvari*“.

S druge strane, kako to objašnjava bugarska autorica Marija Todorova, u svom radu „Šta je historijski region“, regionima se danas u globalu poklanja značajna pažnja, a pojam regionalizam odgovara definiciji regije kao jedne cjeline ljudskih, kulturalnih, jezičkih ili drugih obilježja, koja se transformira u političke zahtjeve za većim ili manjim stepenom autonomije. *„Da se regionalizam, u politikološkom smislu, može shvatiti kao pojam koji označava neku vrstu pokreta za političko - pravno priznanje veće ili manje autonomije specifičnih zajednica i njihovih teritorijalnih jedinica vlasti, uvjerava nas i Skratonov (R. Scruton) “Rječnik političke misli”. Tu se regionalizam definiše kao “zalaganje za takve oblike vladavine koji dopuštaju i podstiču razvoj domorodačke kulture i institucija unutar regiona sa posebnom jurisdikcijom i koja obuhvata prenos suštinskih političkih i pravnih nadležnosti na regionalne vlasti, sa manje od punog suvereniteta, ali više od pukih administrativnih funkcija”.*²

Jedan broj naučnika s ciljem da se pojam region što preciznije definiše, tako da se odvoji od teritorije, naglašavaju da region treba da ima i neke interne odlike i koheziju da bi se izdvojio iz svog okruženja.

*„Sada se regionalni identiteti postuliraju i proučavaju s ozbiljnošću koja je donedavno bila rezervisana za nacionalne identitete. Dok se lojalnost regionu najčešće tumačila kao recidiv provincijalnog mentaliteta koji se još uvijek opire idealizovanoj nacionalnoj državi, danas je doživljavamo kao uporište otpora centralizovanoj vlasti i kao vjesnika reforme i demokratizacije.”*³

Danas se autori uglavnom slažu da je, zahvaljujući procesima globalizacije u modernom dobu, uloga regija u ekonomijama mnogih država značajno promijenjena, te da je shvaćanje tih promjena značajno za izradu regionalne ekonomske analize i programiranje regionalnog razvoja.

Osvrćući se na teorije regionalnog razvoja, u svojoj knjizi *Ekonomika prostora* prof. dr. Bajro Golić cijeni da je „osnovni znanstveni smisao regionalne teorije sadržan u istraživanju uzroka i otklanjanju razlika u nivou razvoja određenih područja“.⁴

² Todorova, Marija, Šta je historijski region, REČ - časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, 2005,

³ Todorova, Marija, Šta je historijski region, REČ - časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, 2005, str. 73/81.

⁴ Golić, Bajro, *Ekonomika prostora*, Sarajevo, 1994, str. 196.

Kao primjer tome navodi Maršalov plan, koji je u svojoj filozofiji situirao potrebu ekonomskog jačanja Evrope poslije Drugog svjetskog rata radi adekvatnog ekonomskog partnerstva sa Amerikom, a ne obrnuto - ekonomsko jačanje Amerike na štetu Evrope, što bi se sasvim izvjesno vratilo kao bumerang američkom razvoju.

Suštinu regionalnog pristupa razvoju prof. Golić iskazuje kroz efikasno suprotstavljanje pretjeranoj koncentraciji privrednih kapaciteta na jednom području, uz istovremenu dekoncentraciju i zaostajanje u razvoju drugog područja, zatim racionalizaciju u razmještanju stanovništva i proizvodnje u prostoru, uz paralelno otklanjanje naslijeđene neravnomjernosti u razvoju iz prošlosti. Ovako postavljen problem, po autoru, u značajnoj mjeri opravdava uvođenje regionalnog pristupa u privrednim komorama kao jednim od ključnih nosilaca privrednog razvoja, što je i temeljna pretpostavka ovog rada, a osobito imajući u vidu opredjeljenje Bosne i Hercegovine za ulazak u Evropsku uniju. Evropske integracije impliciraju uspostavljanje regionalne strukture unutar države, s obzirom da države članice Evropske unije imaju uspostavljenu strukturu upravo na regionalnim principima.

Iako se značajno podmaklo u teorijskom definisanju ovog fenomena, koji postaje osnovni koncept modernog ekonomskog razvoja⁵, na regionalizaciju se i dalje gleda kao na otvoren problem, pred kojim su brojna pitanja i dileme.

U potrazi za odgovorima na pitanja šta je regija, gdje su njene granice, ko i kako ih definiše, kroz teoriju se iskristalisalo više različitih koncepta regionalizacije, pa tako, prema pojedinim istraživanjima, razlikujemo:

- negeografski koncept,
- geografski koncept,
- ekonomsko - geografski koncept,
- koncept nodalno - funkcionalne regionalizacije.

⁵ Regionalna nauka je osnovana kasnih 1940-ih, kada su neki ekonomisti počeli bivati nezadovoljni s niskim nivoom regionalne ekonomske analize i osjetili potrebu da je nadgrade. Regionalna nauka svoje korjene vuče iz kampanje Walter Isarda i njegovih pristaša u kojoj su "objektivno" i " naučno" analizirali naselja, industrijska mjesta i urbani razvoj. U skladu s tim Regionalno naučno udruženje osnovano je 1954. godine, kada je skupina naučnika i praktičara održala svoje prve susrete. Danas nosi naziv Regional Science Association International, i članstvo u RSAI i dalje raste.

„Koncept nodalno-funkcionalne regionalizacije se javlja kao nasloženiji i najcjelovitiji, sa najvećom primjenom u praksi. Suština mu je u uspostavljanju funkcionalne veze centralnog mjesta i centralnih funkcija sa širom okolinom - regijom.

Regionalizacija se danas definiše kao tendencija formiranja decentraliziranih regija i posmatra se u različitim disciplinama. Tako npr. u geografiji je to proces razgraničavanja Zemlje, njenih manjih područja ili drugih jedinica na regije, u globalizacijskom diskursu predstavlja svijet koji ostaje sve manje međusobno povezan, s jačim regionalnim fokusom, dok je u politici to proces podjele političkog subjekta ili države na manje administrativne jedinice.,⁶

U novije vrijeme regionalna politika se etiketira i kao „nova ekonomija“. Posebno konstruisanim političkim rješenjima pojedine države potiču razvoj kompanija i povećanje zaposlenosti s ciljem unapređenja lokalnih (regionalnih) ekonomija.

Globalizacijske promjene su najviše koristi donijele za tri kategorije regija, tzv. „pobjedničke regije“: (a) velike metropolske regije, (b) posredničke industrijske regije i (c) turističke regije.⁷

Iskustva iz prošlog stoljeća pokazuju da države sličnih geografskih, političkih i ekonomskih karakteristika imaju interesa za institucionalizacijom različitih okvira multilateralne saradnje. Pri tome, prevladavaju ekonomski i sigurnosni motivi udruživanja država u transnacionalne regionalne organizacije.⁸

Jovan Komšić tako ukazuje na sljedeće klasifikacije regionalizma i regionalizacije:“

- 1) unutar nacionalni vid organizovanja javnih službi u većim državama, bez formiranja političko-teritorijalnih jedinica;*
- 2) pravno-politički aspekt decentralizacije nacionalnih država posredstvom regiona, kao jedinica opće ili, pak, specifične nadležnosti;*
- 3) transnacionalni, geografski plan i*

⁶Preuzeto sa: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Regionalizacija>

⁷ Čavrak, V.: *Gospodarstvo Hrvatske*, Zagreb, Politička kultura, nakladno-istraživački zavod, 2011., str. 2.

⁸ Najpoznatije odbrambene organizacije tokom druge polovine dvadesetog stoljeća bile su NATO-pakt i Varšavski pakt, koji je nestao sa scene propašću tzv. realsocijalizma u Istočnoj Evropi. S druge strane, najznačajniji regionalni ekonomski blokovi su: Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA); Evropska unija (EU); Azijsko-pacifička privredna saradnja (APEC); Udruženje država Jugoistočne Azije (ASEAN); Merkosur u Latinskoj Americi; Zona slobodne trgovine Amerike (FTAA) i dr.

4) *historijski originalan proces regionalizacije EU i Evrope uopšte.*“⁹

1.2. Različitost teoretskih pristupa regionalizaciji

Kako se to navodi u zborniku radova sa Međunarodne konferencije „Euroregije i jugoistočna Evropa“ postoje tri grupe koncepcija regionalizacije i njihovog utjecaja na ekonomski razvoj, a to su: negeografska, geografska i ekonomsko - geografska.¹⁰

Prof. dr. Boris Tihi, pišući, u gore pomenutom zborniku radova, o različitostima teoretskih pristupa regionalizaciji, navodi da negeografski koncepti regionalizacije u prvi plan stavljaju administrativne, historijske, tehničke i druge slične kriterije regionalne organizacije prostora, ovaj drugi koncept regionalizacije u prvi plan stavljaju geografske kriterije, koji su veoma raznovrsni, dok ekonomsko-geografski koncept podrazumijeva kompleksniji pristup u izboru većeg broja raznovrsnih, ekonomskih i geografskih kriterija.

*„Elementi savremenih procesa društveno-ekonomskog razvoja objektivno ne mogu da artikulišu pojednostavljene koncepte regionalnog razvoja. Zbog toga se i koncept nodalno-funkcionalne regionalizacije, kao najsloženiji, najviše istražuje, oblikuje i primjenjuje u praksi. U odnosu na druge ovakav koncept najrealnije odražava svu složenost savremenog svjetskog razvoja, koji, prije svega, karakteriše visoka međusobna zavisnost, bez obzira na državne granice, i skoro da se u današnje vrijeme javlja kao nezamjenjiv model u strukturiranju prostora na regionalnim osnovama.“*¹¹

Koncept nodalno - funkcionalne regionalizacije značajno je, prema mišljenju prof. Borisa Tihog, poremećen u slučaju dezintegracije bivše Jugoslavije i političke podjele unutar sadašnje Bosne i Hercegovine, u kojoj su nekada geografija i ekonomija bile u skladu, sa velikom zavisnošću između užih regiona.

⁹ Komšić, Jovan, Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova Jugoistočne Evrope – Philia, Novi Sad, 2007

¹⁰ Osmanković J., Pejanović M., Tihi B., Euroregije i Jugoistočna Evropa, zbornik radova sa Međunarodne konferencije “Euroregije i jugoistočna Evropa”, Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo, 2008, Str. 13

¹¹ Osmanković J., Pejanović M., Tihi B., Euroregije i Jugoistočna Evropa, zbornik radova sa Međunarodne konferencije “Euroregije i jugoistočna Evropa”, Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo, 2008, Str. 14

Razmatrajući ova pitanja prof. Boris Tihi navodi da je osnovni cilj svih regionalnih integracija, kao što su EU, NAFTA i druge, povezivanje geografije i ekonomije. Po njemu, „širenje tržišta u geografskom smislu donosi brojne prednosti. Međuzavisnost užih regiona koji ulaze u šire integracije povećava se i dovodi do dodatnih ekonomskih efekata. U tim užim regionima smanjuju se tendencije ka autarhičnosti.“¹²

1.3. Principi i načela evropskog regionalizma

U drugoj polovini 20. stoljeća započinje proces stvaranja evropske zajednice zemalja, primarno na ekonomskom, a zatim i na političkom planu. Tako će uslijediti stvaranja snažne Evropske unije, kojoj su pristupile skoro sve države evropskog kontinenta, izuzev zemalja tzv. Zapadnog Balkana, među kojima i BiH.

Ne postoji jednostavan odgovor na pitanje jedinstvenog evropskog standarda decentralizacije i regionalizacije nacionalnih država u Evropi. Decentralizacija se vremenom pojavljuje kao prilika za efikasniju raspodjelu ekonomskih i ukupnih društvenih resursa, kao i upravljanje konfliktima. Na tom tragu stoji i konstatacija doktora političkih nauka Jovana Komšića „*da, u procesu evropskih integracija, regionalizacija predstavlja vrlo značajan komplementarni proces tokovima globalizacije i federalizacije Evropske unije (megaregionalnog projekta)*“.¹³

Trendovi procesa i globalizacije i regionalizacije indiciraju da je nacionalna država u jednim slučajevima premala, a u drugima prevelika za funkcionalno rješavanje problema. Danijel Bel (D. Bell) bi rekao za takvu situaciju da su „... *vlade nacionalnih država postale „suviše male da bi se izborile s velikim problemima*’, kao što su *utjecaj globalne konkurencije na svjetskom tržištu ili uništenje životne sredine; s druge strane, vlade su postale ‘suviše velike da bi se uhvatile u koštac sa malim problemima pojedinih gradova ili oblasti*“.¹⁴

¹² Tihi, Boris, Ekonomska cijena postojeće regionalne podjele u BiH, Zbornik radova sa Međunarodne konferencije Euroregije i jugoistočna Evropa, Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Fakultet političkih nauka - Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Ekonomski institut, Sarajevo, 2007, str. 13-19.

¹³ Komšić, Jovan, Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova Jugoistočne Evrope – Philia, Novi Sad, 2007

¹⁴ Komšić, Jovan, Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova Jugoistočne Evrope – Philia, Novi Sad, 2007

Pišući o historijskom regionu, Marija Todorova kaže da „*regioni mogu biti i formacije koje prevazilaze državne granice, a u današnjem svijetu i u kontekstu sve veće međusobne zavisnosti, neki će regioni možda zamijeniti, ili će makar pokušati da zamijene, nacionalnu državu*“. Takav jedan eksperiment je, smatra Todorova, i Evropska unija: „*ona je najprije bila privredna cjelina, a onda je počela da ispoljava političke i kulturne ambicije i simbolički je prisvojila ime šireg geografskog regiona. Ustvari, upravo Evropa kao projekt i jeste potakla stvaranje ogromne naučne literature o regionima i regionalizmu. Za samu Evropu moglo bi se reći da je ona subregion jednog šireg fizičkog prostora, evroazijske kopnene mase. Opet, mogla bi se posmatrati i kao sastavni dio drugih, samo djelimično podudarnih megaregionalnih formacija (geografija je tu samo jedan, i ne nužno najznačajniji, faktor): tako bi Evropa bila dio hrišćanskog regiona ili, kako se to ponekad kaže, dio regiona zapadnog hrišćanstva, ili dio regiona kontakta i kompleksne historijske interakcije između tri monoteističke svjetske religije (hrišćanstva, islama i judaizma).*“¹⁵

Regionalna politika EU jedna je važnijih zajedničkih politika EU. Inovirana verzija strukturno - političkih principa regionalne politike EU svodi se na tri cilja: „

- 1) *unapređivanje zaostalih regiona, a to su oni koji ne dostižu više od 75% prosjeka EZ;*
- 2) *privredni i socijalni preobražaj područja sa strukturnim problemima, kao što su: deindustrijalizacija, nezaposlenost, smanjenje stanovništva i slično;*
- 3) *prilagođavanje i modernizacija politike i sistema obrazovanja, školovanja i zapošljavanja.*

Za intervencije Evropske zajednice važi princip subsidijarnosti, što znači dopunu nacionalnih, lokalnih i ostalih aktivnosti, tamo gdje su nedostatna sopstvena sredstva. Regionalne politike se u EU sprovode preko Kohezivnog i Strukturnog fonda. „¹⁶

Koliko je regionalni aspekt značajan u EU danas potvrđuje i to da je ugovorom iz Maastrichta 1993. godine omogućeno regionalnim i lokalnim institucijama da samostalno učestvuju u procesima odlučivanja u EU.

¹⁵ Todorova, Marija, Šta je historijski region, REČ časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, 2005. str. 73.

¹⁶ Komšić, Jovan, Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova Jugoistočne Evrope – Philia, Novi Sad, 2007, Str. 17.

Zadaća je to Evropskog odbora regija, gdje se regionalni i lokalni interesi sumiraju i ugrađuju u zakonodavni proces EU. Evropski odbor regija je savjetodavno tijelo EU-a. Čine ga izabrani lokalni i regionalni predstavnici iz svih 27 država članica, koji iznose svoje mišljenje o zakonodavstvu EU-a koje se odnosi na regije i gradove.¹⁷

Komitet ima 329 članova iz svih država članica EU-a, a njegove stavove i inicijative Savjet Evrope, Evropska komisija i Evropski parlament u obavezi su da saslušaju.¹⁸

Prema istraživanjima, opće je prihvaćeno da:

- 70% zakonodavstva EU-a direktno utječe na regionalni i lokalni nivo
- građani EU-a moraju biti uključeni u izgradnju EU-a
- 50% građana EU-a vjeruje da ih njihovi predstavnici izabrani na lokalnom i regionalnom nivou mogu bolje zastupati na nivou EU-a
- regionalno i lokalno izabrane vlasti, koje su bliske građanima, trebale bi moći prenijeti njihova stajališta tokom pripreme zakonodavstva EU-a.

Da je Evropa postala i Evropa regiona ukazuje i broj od oko 300 evropskih regija. Intenzivno se provode procesi prekogranične saradnje regija i lokalnih zajednica, kao i formiranje sve većeg broja evroregija. U periodu 2000-2006 EU je, kroz program Interreg, finansirala transnacionalnu saradnju graničnih i drugih regiona sa 4,875 milijardi eura. Golem interes regija za nadmatanjem ilustruje podatak da je Briselu 2001. godine bilo registrovano 180 regionalnih predstavništava i biroa za lobiranje.

Jasno je da i centralizacija i decentralizacija imaju dobre strane, tako se kao dobre strane centralizacije ističu jednostavnost, ekonomičnost i sposobnost autoritativnog upravljanja problemima, dok su dobre strane decentralizacije elastičnost sistema, prilagodljivost lokalnim potrebama, te brže i lakše upravljanje.

Dirk Ahner, nekadašnji generalni direktor za regionalnu politiku u Evropskoj komisiji je jednom prilikom izjavio: „*Kohezijska politika Evropske unije, kojom se podržava regionalni privredni razvoj, u proteklih 20 godina predstavlja važan faktor u pomaganju siromašnijim regijama da se takmiče sa evropskim. Cilj je uhvatiti korak sa bogatijim područjima. Evropa*

¹⁷ Preuzeto sa: https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-committee-regions_hr

¹⁸ Preuzeto sa: <http://cor.europa.eu>

ima dužnost da proširi svoje iskustvo u regionalnom razvoju na druge dijelove svijeta i doista bili smo u prilici svjedočiti oduševljenju velikog broja zemalja koje su uspostavile dijalog o regionalnoj politici. ¹⁹

Regionalne integracije u Evropi su daleko jače nego što su to nekad bile. Regionalna politika je jedna od najstarijih zajedničkih politika. Cilj ove politike jeste pružiti podršku područjima koja se slabije razvijaju, ekonomska i socijalna kohezija, kao i razvoj ljudskih resursa i zapošljavanje.

Kako se to naglašava, izdvajaju se četiri načela koja promiču kohezijsku politiku:

1) Koncentracija

Ovaj princip ima tri aspekta:

Koncentracija resursa: veći dio strukturnih sredstava fonda (81,9% za 2007-13) je bio koncentrisan na najsiromašnije regije i zemlje.

Koncentracija truda: ulaganje napora je usmjereno na određene aspekte. Za 2007-13, on je bio usmjeren na znanje: inovacije, transfer tehnologija, informacijskih i komunikacijskih tehnologija, razvoj ljudskih potencijala i razvoj poslovanja.

Koncentracija potrošnje: na početku svakog programskog razdoblja, godišnja finansijska sredstva raspoređuju se za svaki program. Ta sredstva se moraju potrošiti do kraja druge godine nakon njihove dodjele (poznato kao N +2 pravilo)

2) Programiranje

Kohezijska politika ne finansira pojedinačne projekte. Umjesto toga, ona finansira višegodišnje nacionalne programe koji se oslanjaju na ciljeve i prioritete EU.

3) Partnerstvo

Svaki program razvija se kao kolektivni proces koji uključuje vlasti na evropskom, regionalnom i lokalnom nivou, socijalne partnere i organizacije civilnog društva. Ovo partnerstvo se odnosi na sve faze procesa programiranja, ideje, upravljanja, provedbe, nadzora i evaluacije.

¹⁹ European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU?, European Union, 2009, Str. 3.

Ovakav pristup osigurava da se aktivnosti prilagođavaju lokalnim i regionalnim potrebama i prioritetima.

4) Dopunjavanje

Cilj je postaviti realne, ali ambiciozne ciljeve za strukturnu javnu potrošnju kako bi se osiguralo da doprinos iz strukturnih fondova uistinu dobije dodatnu vrijednost. U pravilu, prosječna godišnja potrošnja u realnim uvjetima ne bi trebala biti manja nego u prethodnom programskom razdoblju.²⁰

Evropska unija je osigurala zasebne fondove (strukturne i kohezivne), a uslov za pristup ovim fondovima je obaveza država-članica da uvedu administrativnu podjelu u skladu sa Nomenklaturom jedinica za teritorijalnu statistiku (NUTS).

Veličine regija prema ovoj Nomenklaturi su:

- NUTS I: od 3.000.000 do 8.000.000 stanovnika
- NUTS II: od 800.000 do 3.000.000 stanovnika
- NUTS III: od 150.000 do 800.000 stanovnika

Važno je napomenuti da je praksa regionalizacije u zemljama Evropske unije različita, ali trend regionalizacije je prisutan.

Profesor Elmir Sadiković u svojoj knjizi *Evropa regija - Kohezijska politika Evropske unije i Zapadni Balkan* kaže: „*Evropska unija utvrđuje prioritete, ciljeve i kriterije regionalnog razvoja a programi i projekti regionalnog razvoja se realiziraju u partnerstvu i saradnji evropskih, nacionalnih te regionalnih i lokalnih institucija. Regionalna politika nije samo mehanizam koji služi redistribuciji finansijskih sredstava iz bogatih u siromašne države i regije Evropske unije. Naprotiv, regionalna politika Evropske unije je postala snažan regionalni razvojni instrument, sa vlastitim pravnim okvirom i potencijalom da direktno utiče na oblikovanje politika regionalnog razvoja na području cijele Evropske unije. Potrebno je naglasiti da cilj regionalne politike Evropske unije nije unifikacija načina života. Tradicije i aspiracije evropskih naroda su različite, te se njihove nacionalne i regionalne specifičnosti*

²⁰ Ovaj dio teksta je preuzet sa: http://ec.europa.eu/regional_policy/how/principles/index_en.cfm

*moraju uvažavati. Regionalna politika Evropske unije svakoj regiji pruža mogućnost da samostalno određuje vlastiti razvoj prema svojim prirodnim prednostima i potencijalima.*²¹

1.4. Regionalizacija balkanskog prostora

Balkan je dio Evrope, geografski, ekonomski, historijski, kulturno i kako sve ne. Da je nedavni rat u regionu bio izbjegnuto danas bi balkanske zemlje bile članice Evropske unije. No, to se nije desilo.

Sve zemlje tzv. Zapadnog Balkana imaju jasnu perspektivu Evropske unije. Ova perspektiva je, kako to vidi Potočnik Janez, važna za njih individualno, kao što je važna i za njihov region i za cijelu Evropu. U pitanju je njihov mir, stabilnost i prosperitet. I pored toga što su brojni drugi problemi Evrope često uočljiviji, naročito u zadnje vrijeme, proširenje je bilo i još jeste najuspješnija evropska politika. Zemlje u balkanskom regionu bi stoga, smatra Potočnik, trebale „držati živom“ vjeru u evropsku perspektivu svih zemalja Zapadnog Balkana. U isto vrijeme, prema njegovom mišljenju, Evropska unija bi trebala „držati živima“ politiku i proces proširenja, uključujući u to evropsku perspektivu za sve zemlje Zapadnog Balkana (i Tursku, naravno). „Čovjek treba vjerovati u svoje sposobnosti, u svoju snagu, u svoju budućnost. Mora vjerovati da granice, i one na zemlji i one u zraku, ili moru, ili, još važnije, one u našim glavama – mogu pasti. A proces evropskih integracija je upravo proces u kojem granice padaju, polako ali sigurno, a naročito one u našim glavama.“²²

Za Balkan se ne može jednostavno kazati da je to teritorijalni subregion Evrope. Region koji je danas poznat kao jugoistočna Evropa ili Balkan, može se razumjeti kao „*proizvod kompleksne interakcije brojnih historijskih perioda, tradicija i naslijeđa*“ (Marija Todorova).

Todorova, Marija: „*Slobodno možemo reći da jedino što na Balkanu postoji od evropske kulture i jedina sklonost ka evropskoj civilizaciji koja je na njemu primetna poslije vijekova i vijekova provedenih pod azijskim vizantinizmom jeste svijest o nacionalnom. I zato, “gdje god i kad god su se na Balkanu javila nacionalna osjećanja, tamo je i u toj mjeri i počinjala civilizacija; a kako se takva svijest najbolje rađa ratom, rat je na Balkanu bio jedini put koji vodi ka miru.*

²¹ Sadiković, Elmir, Evropa regija - Kohezijska politika Evropske unije i Zapadni Balkan, Šahinpašić, Sarajevo 2014. -Str. 157

²² Potočnik, Janez, Naš Balkan- Krhko srce naše Evrope u Sarajevske sveske, 2009., br. 25/26

Ove riječi napisane su nekoliko meseci pred početak Prvog svetskog rata, ali kakva je to ironija što je balkanski nacionalizam, koji će se kasnije tumačiti kao suštinski stran zapadnom građanskom i, je l' te, civilizovanom nacionalizmu, u tom trenutku važio kao jedino što na Balkanu makar i podsjeća na Evropu!.,²³

Dr Murat Prašo na ovu temu piše: *„Razlike u nivou razvijenosti ekonomska su nužnost i jedan od vječnih problema. Dugoročno gledano, razlike se mogu smatrati savladivim samo onda kad se regije smjenjuju na ranglisti razvijenosti. Što je neka regija duže na dnu rangliste razvijenosti to ona postaje veće žarište potencijalnog konflikta. Raspadu zemalja bivšeg sovjetskog bloka i SFRJ nije doprinijelo toliko opšte nezadovoljstvo ekonomskom situacijom i perspektivom, jer je u takvoj situaciji dovoljno promijeniti politički sistem. Raspadu su u velikoj mjeri doprinijele regionalne tenzije proizvedene zanemarivanjem prostornih aspekata razvoja.“²⁴*

Tako se danas susrećemo sa sljedećom regionalizacijom pojedinih zemalja iz okruženja.

Od 1. januara 2022. statističke EU regije u Hrvatskoj su: Jadranska Hrvatska, Sjeverna Hrvatska, Grad Zagreb i Panonska Hrvatska.

U Sloveniji je 2005. uvedena podjela na 12 statističkih regija, kako bi se statistička podjela zemlje uskladila s evropskim standardima.

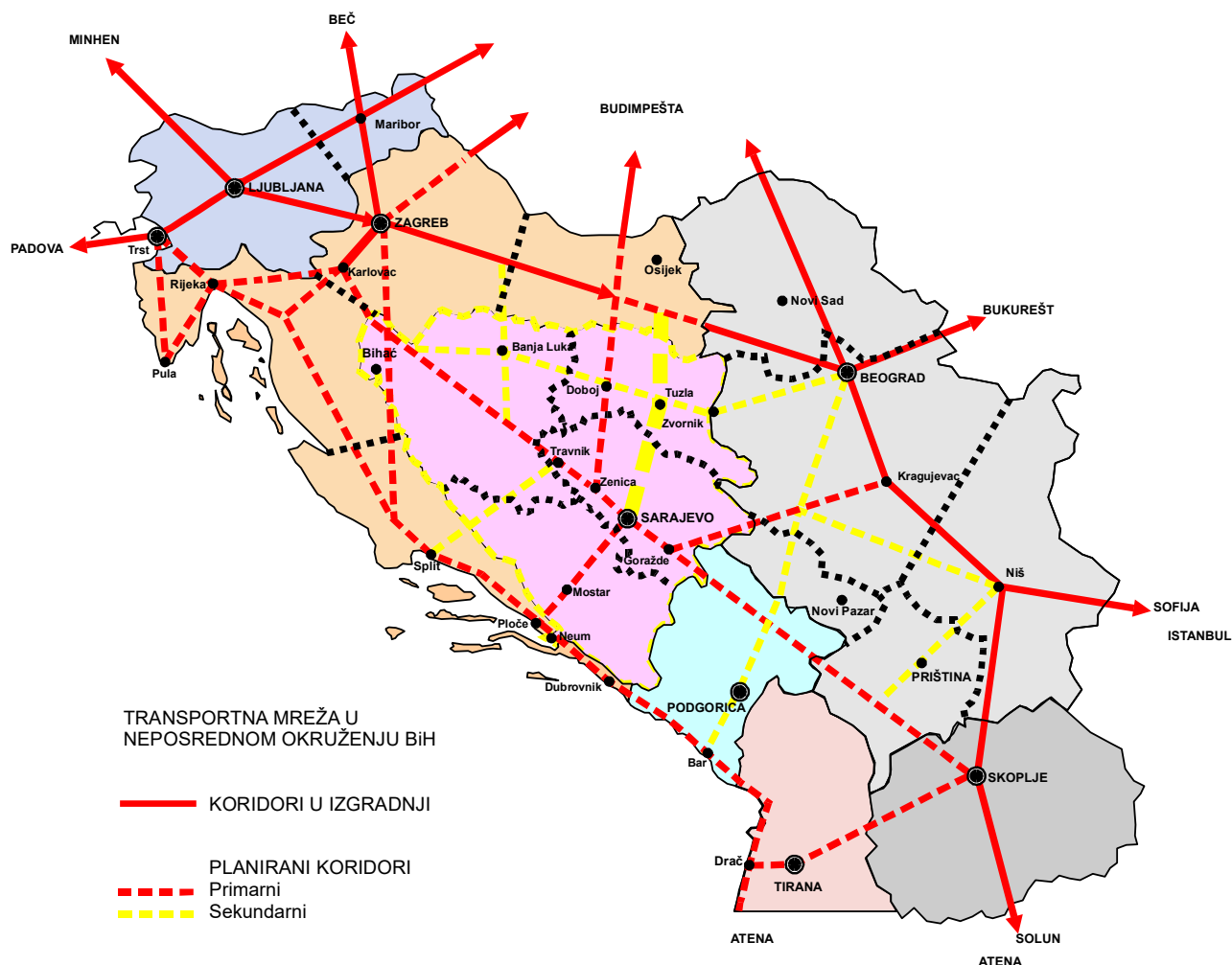
Republika Srbija po Nomenklaturi statističkih teritorijalnih jedinica ima dvije NUTS-1 regije: Srbija - Sjever i Srbija - Jug.

„Na području bivše Jugoslavije regionalizacija se često prepoznaje kao: autonomaštvo, federalizam ili separatizam. Ovakva gledišta su naročito prisutna u Bosni i Hercegovini, gdje nacionalisti svakoj regionalnoj jedinici nastoje dati nacionalni predznak, oslabiti državni i lokalni nivo, a regije formirati u funkciji federalizma ili separatizma.“²⁵

²³ Todorova, Marija, Šta je historijski region, REČ časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, 2005.

²⁴ Prašo, Murat, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar, 2000, str.13.

²⁵ Bublin, Mehmed, Teritorijalna organizacija Bosne i Hercegovine, Završni izvještaj: Teritorijalna organizacija i interregionalna kooperacija, ideologije naspram strateškog planiranja, SCOPES, 2005-2008

Slika 1: Moguća regionalizacija Bosne i Hercegovine i zemalja iz okruženja, prema evropskim kriterijima veličine regije²⁶

1.5. Historijsko oblikovanje regija u Bosni i Hercegovini

Historijografski sažetak višestoljetne Bosne i Hercegovine prikazuje svu tragediju njenih naroda, uzrokovanu čestim promjenama vladavina, uključivo i okupacije, ratove, teritorijalno - ustavne prekompozicije, systemske i institucionalne tranzicije i druge političke destrukcije. U 20. stoljeću BiH je pretrpjela dva svjetska rata, agresiju i genocid 1992/95. te druga teška iskušenja koja u velikoj mjeri otežavaju BiH brži izlazak iz ekonomskog siromaštva.

Ako pogledamo u daleku prošlost možemo reći da su zasebne regionalne cjeline u Bosni i Hercegovini formirane još od srednjeg stoljeća. Jasan pregled dat je u knjizi prof. dr. Mirka

²⁶ Bublin, Mehmed, Teritorijalna organizacija Bosne i Hercegovine, Završni izvještaj: Teritorijalna organizacija i interregionalna kooperacija, ideologije naspram strateškog planiranja, SCOPES, 2005-2008

Pejanovića: „Istorijsko oblikovanje regija i mogućnosti uspostave regionalne strukture Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu“. ²⁷

Pregled regionalnih cjelina u BiH

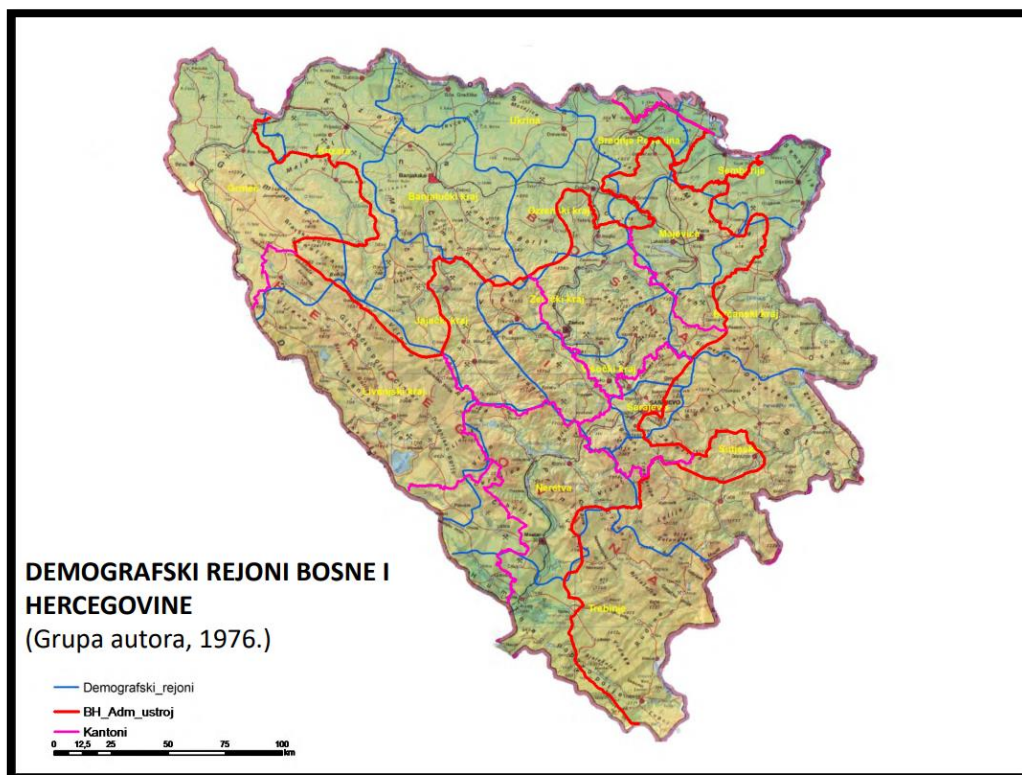
<p>Prirodno-geografske cjeline u srednjem stoljeću</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Centralni dio Bosne od Vranduka do Vrhbosne (Sarajevo) 2. Soli – sjeveroistočni dio Bosne 3. Usora – Posavina 4. Donji Kraji – Dolina Vrbasa i Sane 5. Zapadne strane ili Završje – Livanjsko područje 6. Primorje, Humska zemlja – Hercegovina 7. Gornje Podrinje i Polimlje
<p>Prema uredbi iz 1864. godine Bosna i Hercegovina je podijeljena na sedam sandžaka/okruga</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Banjalučki – sa sjedištem u Banjaluci 2. Bihaćki – sa sjedištem u Bihaću 3. Hercegovački – sa sjedištem u Mostaru 4. Sarajevski – sa sjedištem u Sarajevu 5. Travnički – sa sjedištem u Travniku 6. Zvornički – sa sjedištem u Zvorniku 7. Novopazarski – sa sjedištem u Sjenici
<p>Uspostavom austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, aktom Ministarstva finansija iz 1878. godine, formirani su okruzi</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Banjalučki 2. Bihaćki 3. Mostarski 4. Sarajevski 5. Travnički 6. Zvornički²⁸

²⁷ Osmanković, Jasmina, Pejanović, Mirko, Euroregije i Bosna i Hercegovina, DES, Sarajevo, 2006, str. 124-172.

²⁸ Umjesto Zvornika 1906. godine središte okruga postaje Donja Tuzla.

<p>Od 15. do početka 20. stoljeća, na prostoru Bosne i Hercegovine historijski je oblikovano šest regionalnih cjelina, a s njima i šest regionalnih gradskih centara</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bihać 2. Banjaluka 3. Mostar 4. Travnik 5. Tuzla 6. Sarajevo
<p>Od 1945. do 1949. godine, Nakon Drugog svjetskog rata uspostavlja se teritorijalna organizacija sa sedam okruga</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bihaćki 2. Banjalučki 3. Tuzlanski 4. Dobojski 5. Travnički 6. Sarajevski 7. Mostarski
<p>Zakonom o administrativno- teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine iz 1949. godine uspostavljene su četiri oblasti:²⁹</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Banjalučka (sa 20 srezova) 2. Mostarska (sa 14 srezova) 3. Sarajevska (sa 15 srezova) 4. Tuzlanska (sa 18 srezova)
<p>Od 1955. do 1992. uvodi se komunalni sistem i nova teritorijalna organizacija – opština</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uspostavlja se 106 opština, odnosno 109 opština od 1978. godine.
<p>Regionalna struktura od početka 1950-ih pa do 1992. godine postojala je samo unutar privredne komore BiH, sa sedam osnovnih privrednih komora</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bihaćka 2. Banjalučka 3. Tuzlanska 4. Mostarska 5. Sarajevska 6. Zenička 7. Dobojska

²⁹ Ove četiri regionalne cjeline imaju prirodno-geografske, historijske, ekonomske, saobraćajne, kulturološke i demografske pretpostavke za samoodrživost u ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju. Oblasti su ukinute 1952. godine.

Slika 2: Teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine na opštine i osnovne privredne komore ³⁰

Unutar prostornog planiranja, a na temelju izvedenih istraživanja 1980-ih strukturu se četiri makroekonomske regije:

1. Banjalučka,
2. Tuzlanska,
3. Sarajevska i
4. Mostarska.

Nastaju novi koncepti uspostave regionalne teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine.

„Svi mirovni sporazumi oblikovani tokom rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine imali su za osnovu dominaciju etničkog kriterija u zasnivanju unutrašnje teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine.“³¹

Radi se o sljedećim mirovnim planovima:

³⁰ Preuzeto sa <http://geoubih.ba/pdf/vijesti/Regionalizacija%20BiH.pdf>

³¹ Pejanović, Mirko, Istorijsko oblikovanje regija i mogućnosti uspostave regionalne strukture Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, 2007, ISSN 1840-1708: str. 77

- Vance-Owenov plan,
- Owen-Stoltenbergov plan,
- Vašingtonski sporazum,
- Plan Kontakt-grupe i
- Dejtonski mirovni sporazum.

Vance-Owenov plan (1993) je unutrašnju teritorijalnu organizaciju Bosne i Hercegovine zasnivao na deset provincija. Tri provincije su bile s većinskim bošnjačkim stanovništvom i obuhvaćale su 26,36% površine Bosne i Hercegovine. Tri provincije su bile s većinskim hrvatskim stanovništvom i sa 25,87% obuhvata površine Bosne i Hercegovine. Tri su bile s većinskim srpskim stanovništvom, a obuhvaćale su 42,23% prostora Bosne i Hercegovine. Sarajevo je imalo poseban status i obuhvaćalo je 5,54% prostora Bosne i Hercegovine.

Owen-Stoltenbergov plan iz 1993. godine zasnovan je na podjeli Bosne i Hercegovine na tri etničke republike: hrvatsku (16,59% teritorija), srpsku (52,08% teritorija) i bošnjačku (28,29% teritorija). Gradovi Sarajevo i Mostar su ovom slučaju trebali imati poseban status.

Vašingtonski sporazum je potpisan između bosanskohercegovačkih Hrvata i Republike Bosne i Hercegovine 18. marta 1994. godine u Vašingtonu. Federacija Bosne i Hercegovine je teritorijalno ustrojena s deset kantona: pet s bošnjačkom većinom, tri s hrvatskom većinom i dva mješovita.

Plan Kontakt-grupe iz 1994. godine zasniva se na ideji razgraničenja teritorije Bosne i Hercegovine na Federaciju Bosne i Hercegovine i teritoriju s većinskim srpskim narodom i u odnosima 49% za Federaciju Bosne i Hercegovine, zatim 48% za teritoriju s većinskim srpskim stanovništvom i 3% za Sarajevo kao distrikt.

Dejtonski mirovni sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine unutrašnje ustrojstvo Bosne i Hercegovine dijeli na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine, sa deset kantona i Republiku Srpsku. Grad Brčko dobija status distrikta. Kriterij podjele je etnički, uz ignorisanje historijskih, ekonomskih, komunikacijskih i kulturoloških osnova oblikovanja regionalnih cjelina u prošlosti Bosne i Hercegovine.

„Uvid u historijski tok oblikovanja regija i regionalnih centara u Bosni i Hercegovini omogućuje zasnivanje sljedeće hipoteze: Tokom višestoljetnog oblikovanja regionalnih cjelina

u Bosni i Hercegovini se uspostavilo šest prirodno-geografskih, istorijskih i kulturoloških regija: Bihaćka, Banjalučka, Tuzlanska, Mostarska, Sarajevska i Zenička. Tako su gradovi Bihać, Banjaluka, Tuzla, Mostar, Sarajevo i Zenica postali gravitacijski centri svojih regija. Tokom industrijalizacije u 19. i 20. stoljeću Zenica je postala gravitacijski centar, a Travnik je izgubio tu ulogu. Historijski oblikovane regije u Bosni i Hercegovini čine jednu od osnova za projekte uspostave regionalne strukture koja će biti primjerena konceptu euroregije unutar izgradnje standarda za prijem Bosne i Hercegovine u članstvo Evropske unije.,³²

Godine 1991. godine, uvođenjem višestranačkog sistema u političku stvarnost Bosne i Hercegovine rješavanje pitanja političke budućnosti Bosne i Hercegovine dolazi u prvi plan. Regionalizacija tako postaje pitanje budućeg teritorijalnog uređenja države.

Sahrudin Sarajčić u svojoj knjizi „BiH u procesima regionalizma i globalizacije“ kaže „*Pojava globalizacije i regionalizma u međunarodnim odnosima nije mogla ostaviti po strani ni države u tranziciji kojima, istina sa zakašnjelim procesom tranzicije priprada i BiH, i koje dodatne impulse za privrednu rekonstrukciju vide kroz uzajamno približavanje i otvaranje tržišta sa Evropskom unijom*“ navodi Sahrudin Sarajčić u svojoj knjizi „*BiH u procesima regionalizma i globalizacije Sarajevo*“³³.

Kako dalje navodi ovaj autor, dosadašnji nivo regionalnog povezivanja Bosne i Hercegovine sa integracijama u Evropi, neupitno ukazuje na njenu slabu involviranost, kao i potrebu da se iznađu nova rješenja koja će voditi efikasnijem uključivanju u savremene međunarodne odnose.

Daytonskim dogovorom, kako to ocjenjuje dr. Murat Prašo³⁴ u svojim radovima, država Bosna i Hercegovina je regionalizovana. Iz toga, smatra autor, proističe obaveza administrativno-političkih organa vlasti da koncipiraju i provode regionalnu politiku. Jedna takva obaveza pred strankama na vlasti uvjetuje život u regionalnom okruženju i potrebno je da se razvoj regija izjednači s razvojem manjih administrativno političkih jedinica, kao i razvojem političke cjeline.

³² Pejanović, Mirko, Istorijsko oblikovanje regija i mogućnosti uspostave regionalne strukture Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, 2007, ISSN 1840-1708: str. 77

³³ Sarajčić, Sahrudin, BiH u procesima regionalizma i globalizacije Sarajevo, 2002, str. 97.

³⁴ Prašo, Murat, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar, 2000,

Nadalje, Prašo ističe: „Razvijeni svijet, u prvom redu Evropa, shvatio je da spontani razvoj, ostvaren kroz privredne djelatnosti – nosi sa sobom regionalne razlike i potencijalne unutardržavne konflikte, koji se ne daju prevazići pasivnom ekonomskom politikom. Napuštanje koncepta stihijskog razvoja regija i primjenom aktivne ekonomske politike u i prema regijama - nastoji se prevenirati potencijalne političke konflikte, učiniti srazmjerno snožljivim život u manje atraktivnim područjima i otvoriti perspektive sustizanja (naj)razvijenijih područja u zemlji.“³⁵

To je, po dr. Praši ostavilo traga u društveno - ekonomskom razvoju pojedinih gradova i Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina, s početka 21. stoljeća, nalazi se na niskom stepenu ekonomske razvijenosti, sa velikim brojem nezaposlenih i sa velikim socijalnim i političkim problemima. Bez obzira na historijska prelamanja i promjene Bosna i Hercegovina je nastojala uvažavati iskustva evropskih zemalja.

„Dayton je sačuvao cjelovitost Bosne i Hercegovine, ali je unio novu političku stvarnost. Regionalne razlike su se povećale, politički pristupi ukupnom i razvoju regija jako se razlikuju, harmonizacija interesa je postala gotovo nemoguća misija. Ko će i kako voditi i usmjeravati regionalni razvoj, radi prevencije budućih tenzija i konflikata, ne zna se iz jednog razloga što se ovim marginaliziranim problemom danas niko seriozno ne bavi.“³⁶

Rezultati različitih istraživanja potvrđuju da ekonomski prostor Bosne i Hercegovine, kao faktor razvoja, nije dobio adekvatnu valorizaciju. Tako su danas, kako to vidi prof. Bajro Golić, prisutni brojni raskoraci u razvoju. To su prije svega: „neadekvatna struktura privrednog razvoja, u kojoj dominiraju manje profitabilne privredne grane; nesklad regionalnog razvoja u kome su izražene prostorne neravnomjernosti u smislu naglašenog pražnjenja velikih prostornih kompleksa i njihovog ekonomskog zaostajanja u razvoju i intenzivnog nastajanja urbanih aglomeracija, neadekvatnom korištenju mikro-prostornih sadržaja u smislu konkretnije upotrebe zemljišta za konkretne namjene, racionalizacije u eksploataciji prirodnih bogatstava i slično.“

Iako nema pouzdanih podataka zna se, kako to tvrde pojedini ekonomski analitičari, da je Bosna i Hercegovina ušla u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca kao ne slabije razvijena od prosjeka njenih sastavnih dijelova. „U Kraljevini je agrarnom reformom uništena ekonomska

³⁵ Prašo, Murat, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar, 2000,

³⁶ Prašo, Murat, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar, 2000, str. 14.

*osnovica bh. tržišne poljoprivrede, koja je potom pretvorena u naturalnu i tako je uništen njen razvojni oslonac. U drugom svjetskom ratu BiH je na svojim plećima iznijela 80% tereta borbe protiv fašizma, uz preko 30% ukupnog broja ljudskih žrtva u Kraljevini.*³⁷

Bosanskohercegovački resursi su bili osnova za provođenje eksploatacione politike poslije Drugog svjetskog rata, kao i za razvoj drugih dijelova zajedničke države. Ekonomskom politikom bivše Jugoslavije, kako tvrde pojedini autori, BiH je pretvorena, manje-više, u koloniju. Potom je agresijom, pod navodnom zaštitom nacionalnih interesa, trebao da se ostvari višedecenijski politički san njene konačne diobe, i to prvenstveno zbog njenih bogatih resursa.

Sada se može kazati da već decenijama značajan broj naučnika i eksperata kako iz Bosne i Hercegovine tako i iz šireg naučnog i stručnog kruga, bave se pitanjima formiranja optimalne regionalne organizacije unutar Bosne i Hercegovine. Ti različiti pristupi kreću se od geografskih, ekonomsko - geografskih, geografsko - ekonomskih do ekonomskih, ali ni jedan od njih nije doveo do konkretne regionalizacije.

1.6. Istraživanja teritorijalne organizacije u Bosni i Hercegovini / Federaciji BiH

Teoretičari smatraju da naročitu pažnju treba posvetiti usmjeravanju unutarregionalnih procesa, u procesu formiranja: „adekvatnog sistema gradova“. Afirmacija sistema gradova započela je „saznanjem da superkoncentracija u velikim gradovima, kao rezultat pretjerane koncentracije privrednih i neprivrednih aktivnosti, ima za posljedicu pojavu dizekonomije i socijalne patologije“.³⁸

Unutarregionalna struktura gradova je otvoreno pitanje teorije i prakse. Ova konstatacija je zanimljiva za područje Federacije BiH, osobito onih oblasti u kojima ruralno stanovništvo čini većinu, dok je formiranje unutarregionalnog sistema gradova u začetku. Ta se faza, kako to vidi Vlado Smoljan, autor knjige „Konceptija razvoja Hercegovine“, može posmatrati kao historijsko zakašnjenje, jer: „valja izvršiti investicije koje su u razvijenim područjima izvršene u prošlosti, te se u vidu naslijeđa daju sadašnjim naraštajima, ali se može shvatiti i kao šansa

³⁷ Prašo, Murat, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar, 2000, str.14.

³⁸ Smoljan, Vlado, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar, 1998, str.218.

*da se izbjegniju posljedice stihije, a sistem gradova postavi na racionalnu osnovu koja će pridonijeti optimalizaciji društveno - ekonomskog razvoja“.*³⁹

Realizacija funkcionalnog sistema gradova susreće se sa mnogim problemima i kroz teoriju i kroz praksu. Ujedno postavlja se pitanje koji je to omjer u kojem treba privredu razvijati preko regionalnih centara, a u kojoj mjeri decentralizirano preko srednjih i malih gradova. Teško je reći koja od ovih metoda se može se uzeti kao rješenje za sve faze razvoja regiona, ali je ovoj drugoj davana određena prednost.

Istraživanja su dokazala da nerazvijenim područjima nedostaje jači regionalni centar. Međutim, kako to biva u korelacijskim odnosima nameće se pitanje, „*da li je područje nerazvijeno zato što nema snažan centar ili je centar slab zato što je područje nerazvijeno*“.⁴⁰ S obzirom da je centar veoma važan konstitutivni faktor regionalne uspostave, i da su u njemu integrisane komponente koje razvijaju najveće generičke snage nesporna je njegova dominacija. U literaturi koja se bavi ekonomskim pitanjima široko je prihvaćeno gledište da nerazvijenim područjima odgovara razvoj preko centara, sa svih neophodnim elementima infrastrukture. Regionalni uvjeti i dostignuti stepen razvoja jednog područja su determinante za jednu ili drugu metodu. Moguće je uspješno primjenjivati jednu pa drugu metodu koje nikada nisu u potpunosti „čiste“ već sadrže elemente i one druge.“⁴¹ Regionalni centar je neophodno razvijati u kvalitativnom smislu i svi gradovi se moraju razvijati istovremeno.

Možda bi ocjena dosadašnjih tendencija u razvoju bila drugačija da nije došlo do naglog pogoršavanja demografske strukture na ovom području.

*„Politika unutarregionalnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine mogla bi se definisati kao skup mjera usmjerenih na brži i kvalitetniji razvoj cijelog područja, uz važan uslov da se nerazvijeniji dijelovi razvijaju brže od ostalih.“*⁴²

³⁹ Smoljan, Vlado, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar, 1998, str. 220.

⁴⁰ Smoljan, Vlado, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar, 1998, str. 221.

⁴¹ Smoljan, Vlado, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar, 1998, str. 222.

⁴² Smoljan, Vlado, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar, 1998

Analizirajući dosadašnje pokušaje regionalizacije, dolazi se do zaključka da je uspješna regionalna ekonomska politika temeljena na regionalnoj ekonomskoj politici, čiji sastavni dio predstavlja ekonomska analiza. Da li će mjere i instrumenti ove politike, temeljene na naučnim saznanjima, biti prihvaćeni, modifikovani ili odbačeni, o tome odlučuju vladajuće strukture, na kojima je i odgovornost za uspjeh provedenih odluka. Koliko i kako su privredne komore, kao nosioci ekonomskog razvoja, uključene u ove procese pitanja su na koja će se pokušati odgovoriti u nastavku ovog rada.

Pitanje neravnomjerne regionalne razvijenosti kako u okviru entiteta, tako i među entitetima i Distriktu Brčko je zanemaren. O ovim problemima govori se samo u smislu inicijativa koje dolaze prvenstveno iz naučnih krugova i od Evropske unije. Ne postoji utvrđena državna politika, niti mjere kojima bi se osigurao nesmetan, ravnomjeran razvoj regija, bilo da se radi o tri, četiri, pet ili više regija, nezavisno od entitetskih linija. Ovakav razvoj bi se, uz manja ulaganja, kako to tvrde ekonomisti, racionalnije odvijao.

Tako dr. Momir Ćećez, pišući o koncepciji razvojne strategije Bosne i Hercegovine, predlaže sljedeće: *„Mislim da bi politiku i mjere interregionalnog razvoja u BiH trebalo posebno definisati, te razraditi potrebne mehanizme, podrazumijevajući pri tome i formiranje posebnog podsticajnog fonda za ravnomjerniji regionalni razvoj na bh. jedinstenom ekonomskom prostoru.“*⁴³

1.7. Postojeća teritorijalna organizacija Bosne i Hercegovine

Dejtonskim mirovnim sporazumom Bosna i Hercegovina podijeljena na dva entiteta: Federaciju i Republiku Srpsku. Federacija ima deset kantona: Unsko - sanski kanton, Posavski kanton, Tuzlanski kanton, Zeničko - dobojski kanton, Bosansko - podrinjski kanton, Srednjobosanski kanton, Hercegovačko - neretvanski kanton, Zapadnohercegovački kanton, Kanton Sarajevo i Kanton 10.

Federacija BiH (FBiH) se prostire na oko 51% teritorija, dok Republika Srpsku (RS) zauzima površinu od oko 49% teritorija. Danas, BiH ima ukupno 142 osnovne administrativno-

⁴³ Ćećez, Momir, Nezavisni ekonomisti o drugom prijedlogu razvojne strategije BiH, sveska br. 4, Privredna štampa d.d. Sarajevo, 2003, str.22.

teritorijalne jedinice od kojih je 79 raspoređeno u 10 kantona Federacije BiH, 62 na području Republike Srpske, te Brčko Distrikt BiH.

Slika 3 - Dejtonska podjela Bosne i Hercegovine
(RS, FBiH – 10 kantona i distrikt Brčko)⁴⁴

Nerijetko se ističe da ovakav model teritorijalne organizacije donekle otežava racionalnije korištenje lokalnih i regionalnih potencijala Bosne i Hercegovine.

1.8. Uloga regionalnih razvojnih agencija u implementaciji regionalnih razvojnih strategija

Direktor Direkcije za evropske integracije Osman Topčagić je jednom prilikom izjavio „*Mi računamo na regionalne razvojne agencije da ekonomski ojačaju regione u BiH, podižući konkurentnost i saradnju sa ostalim regionima unutar zemlje, ali i u susjedstvu, i tako ih pripreme za rad i saradnju na unutrašnjem tržištu EU.*“⁴⁵

⁴⁴ Preuzeto sa: https://www.wikiwand.com/bs/Administrativna_podjela_Bosne_i_Hercegovine

⁴⁵ Preuzeto sa: http://www.dei.gov.ba/direkcija/direktor/govori_intervjui/

„Fondovi Evropske unije namijenjeni za ekonomski razvoj uglavnom su kanalisani putem regionalnih razvojnih agencija za pomoć u ekonomskom restrukturiranju manje razvijenih regija unutar EU. Ovakav model uključuje integrirani proces razvoja koji pokazuje određene karakteristike koje se mogu sažeti na sljedeći način:

- *Definisanje regije kao područja sa kritičnom masom zajedničkih interesa u sferama ekonomije, geografije, kulture i demografije;*
- *Integrirane regionalne razvojne strategije kao konsenzus pojedinačnih razvojnih strategija kantona i općina iskazan kroz socio - ekonomsku analizu, SWOT analizu, strategije i prioritete te plan akcija sa programima, projektima i budžetima;*
- *Lokalno vlasništvo i učešće koje omogućuje participirajući pristup svih zainteresovanih iz javnog i privatnog sektora u definisanju svakog novog koraka u akciji;*
- *Stvaranje zakonskog i institucionalnog okvira regionalnog razvoja kroz uspostavljanje regionalnih razvojnih agencija.*

Koristi koje BiH može imati od planski programiranog regionalnog ekonomskog razvoja:

- *ogleda se prije svega u sljedećim odrednicama: Doprinis bržem rastu i održivom razvoju kroz program regionalnog razvoja,*
- *Ubrzavanje integracija u EU kroz partnerski odnos u vijeću evropskih regija sa drugim EU regijama,*
- *Premošćavanje etničkih podjela kroz međukantonalno i međuentitetsko povezivanje,*
- *Nezanemarivanje lokalne pripadnosti i održivosti razvoja lokalne zajednice,*
- *Jednostavnije privlačenje stranih investicija i olakšana koordinacija sa donatorima,*
- *Ravnomjerniji razvoj regija kao nužni preduslov stabilnosti svake šire državne zajednice. „⁴⁶*

U Bosni i Hercegovini ne postoji službena klasifikacija ekonomskih regija, no od 2001. godine otvara se proces formiranja agencija za regionalni razvoj, tako da danas imamo pet regionalnih razvojnih agencija i to:

- ARDA - pokriva sjeverozapadnu ekonomsku regiju
- NERDA - pokriva sjevernoistočnu ekonomsku regiju

⁴⁶ Petković, Darko, Hadžić, Amra 2003, “Regionalne razvojne agencije i njihova uloga u kvalitetnom makroekonomskom razvoju BiH”, Naučno stručni skup sa međunarodnim učešćem “Kvalitet 2003”, Zenica, str. 206

- REDAH - pokriva hercegovačku ekonomsku regiju
- REZ - pokriva ekonomsku regiju središnje Bosne
- SERDA - pokriva makroregiju Sarajeva

Regionalne razvojne agencije su osnovane od javnog, privatnog i nevladinog sektora, s ciljem da doprinesu ukupnom ekonomskom razvoju i zadaća im je sprovođenje strategije ekonomskog razvoja na regionalnom nivou.

Agencije za razvoj su kao protagonisti koji će realizirati viziju dugoročnog ekonomskog razvoja, raditi na promociji regije i privlačenju investicija. „Regionalne razvojne agencije, motor za uspješnu implementaciju regionalno utemeljenih razvojnih strategija, kao takve, odgovorne su za vođenje cjelokupnog procesa.“, ocjenjuje prof. Jasmina Osmanković.⁴⁷

Slika 4 – Ekonomske regije prema Evropskoj komisiji⁴⁸

⁴⁷ Osmanković, Jasmina 2004, „Regionalizacija i regionalni razvoj Bosne i Hercegovine u poslijeratnom razdoblju“, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Vol. 2, No.1, str. 40

⁴⁸ Preuzeto sa: <https://serda.ba/bs/regionalni-razvoj/bih/5>

Šef Delegacije Evropske unije u Bosni i Hercegovini Humpreyes Michael izjavio je da Evropska komisija pruža podršku regionalnom razvoju u Bosni i Hercegovini, što će, kada se BiH pridruži Evropskoj uniji, konačno voditi ka finansiranju iz strukturalnih fondova. *„Evropska unija je, tokom niza godina, razvijala strateški usmjerene politike kako bi poboljšala ekonomske prilike u svojim manje razvijenim regijama. Održivi razvoj u zemljama u tranziciji zahtijeva strateške planove razvoja, budući da neusmjereno finansiranje pojedinačnih projekata, sektora ili geografskih područja, vodi ka rasipanju sredstava.“*⁴⁹

Rezime prvog dijela

Određivanje regije i postulata regionalizacije u ekonomskoj teoriji i politici pitanje je od strateškog značaja. U prilog tome ide i bosanskohercegovačko iskustvo i uloga međunarodne zajednice na putu regionalnog razvoja i formiranja regija u Bosni i Hercegovini. Vidjeli smo da su u fazama strukturiranja regija, odnosno u procesu institucionaliziranja regionalnih razvojnih agencija u BiH, predstavnici međunarodne zajednice uzeli aktivno učešće.

Izdvađa se pet osnovnih makroregija na području Bosne i Hercegovine sa sjedištima u Sarajevu, Mostaru, Zenici, Tuzli i Banjaluci, koje imaju naučno, stručno, historijsko ustrojstvo. No, pitanje je u kojem je omjeru aktuelna administrativno - politička regionalizacija zasnovana na ekonomskim principima, te usmjerena ka ekonomskoj integraciji bosanskohercegovačkog prostora. Pitanje je i da li je prijedlog Evropske komisije rješenje, kojim bi se mogao snažnije podstaknuti razvoj, te da li ovako omeđene regije mogu i u kojem obimu ponuditi održivi i ekonomski razvoj.

U rezimiranju prvog dijela ovog rada najbolje će nam pomoći odgovor profesorice Jasmine Osmanković na pitanje kakav je bosanskohercegovački odnos prema ovim pitanjima i poznajemo li, prihvaćamo i implementiramo iskustvo drugih država, iskustvo Evropske unije i vlastito iskustvo?

„Kao da još uvijek u dovoljnoj mjeri nisu prepoznati svi potencijali koje ima adekvatna regionalizacija i regionalni razvoj. Otvaranje procesa formiranja zajednica lokalnog ekonomskog razvoja uz potporu lokalnih i međunarodnih organizacija svjedoči o prvim koracima u prihvaćanju i pokušaju implementacije iskustva drugih država, posebno Evropske

⁴⁹ Regionalna strategija ekonomskog razvoja, SERDA, Bosna i Hercegovina, 2002. str.4.

*unije u poslijeratnom razdoblju. Još uvijek je otvoreno pitanje jesu li i koliko su područja regionalnih razvojnih agencija najadekvatniji okvir održivoga razvoja, odnosno u kakvom su odnosu prema "optimalnoj regiji" do koje se došlo u dosadašnjim znanstvenim, stručnim i empirijskim istraživanjima u Bosni i Hercegovini."*⁵⁰

Na putu transformacije od nekadašnje ekonomije socijalističkog samoupravljanja prema tržišnoj ekonomiji nesporno je da državi pripada glavna uloga.

„Krucijalno pitanje koje se postavlja pred BiH u cjelosti je pitanje njene sposobnosti pronalaženja ravnoteže između moći onih koji odlučuju u strukturama vlasti i njihovih zadataka naspram populacije u cjelosti, tj. pitanje uspostavljanja ravnoteže između kategorije ovlaštenja i kategorije odgovornosti.

*U tom kontekstu, ukoliko država promovira regionalni ekonomski razvoj, regijama predstoji proces ulaganja napora na promociji i sprovođenju procesa razvoja. To u isto vrijeme stvara i odgovornost regija da podstiču razvoj ne samo svog lokalnog prostora, već i da stvaraju preduvjete procesa budućih integracija pojedinačnih regija u jedinstveni ekonomski prostor, a sve u cilju podizanja kvaliteta življenja, kako na prostorima pojedinačnih regija, tako i na cijelom prostoru BiH."*⁵¹

Drugi dio

2. Komorsko udruživanje privrednih subjekata

2.1. Udruživanje privrede – globalni tokovi

U gotovo svim društveno - ekonomskim i političkim sistemima savremenog svijeta postoje i privredne komore. Preteče ovih asocijacija privrede nalaze se u veoma starim oblicima

⁵⁰ Osmanković, Jasmina 2004, „Regionalizacija i regionalni razvoj Bosne i Hercegovine u poslijeratnom razdoblju“, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Vol. 2, No.1, str. 42-43

⁵¹ Doc. Dr Darko Petković, Mr Amra Hadžić Regionalne razvojne agencije i njihova uloga, U kvalitetnom makroekonomskom razvoju BiH, "KVALITET 2003", Zenica, 13. i 14. novembar, 2003., str. 205

udruživanja poslovnih ljudi, preko esnafa i gildi, ili čak korporacija srednjovjekovnih zanatlija i trgovaca, pa i ranije.⁵²

Raniji oblici udruženog organiziranja privrede ne mogu poslužiti kao dokaz da su komore nastavak esnafa i gildi srednjovjekovnih gradova, ali to ipak ne znači negiranje svakog kontinuiteta.

Sa time se slaže i dr Aleksandar Spasić kada kaže da „*bez obzira na to što svojim postojanjem potvrđuju kontinuitet protivrječnih interesa politike i privrede, komore nisu prost nastavak institucija koje su isti problem na osoben način afirmisale u društveno - ekonomskim formacijama, što prethode robnoj proizvodnji i kapitalističkim produkcionim odnosima.*“⁵³

I studije ekonomskog razvoja pokazuju da su asocijacije privrede stare koliko i ekonomija. U obliku cehova ili nekih drugih formi, zbog visokih dažbina i drugih nepovoljnih uvjeta privređivanja, javljaju se s ciljem da se usprotive pojedinim odlukama vladajućih struktura.

U fazama industrijskog i ekonomsko – tehnološkog napretka, ove asocijacije započinju razvijati poslove u pravcu unapređenja ekonomije.

Nerijetko se kaže da od kako postoje organizovane ljudske zajednice, postoji i njihova ekonomska politika. Oblik politike je signifikantno utjecao i na oblik udruživanja privrede, te su, kroz omjer političkih snaga, udruženja privrede posmatrana ili kao partner ili kao interesna organizacija, diskutabilna po državu.

Kao rezultat pozitivnog rješavanja permanentnih sukobljavanja politike i ekonomije dolazi do nastanka savremenih komora. Formiraju se snažne asocijacije, sa zadaćom da štite interese ekonomskih subjekata s jedne i s druge strane da uspostave efikasne partnerske odnose sa državom u dizajniranju ekonomskog sistema.

U devetnaestom i dvadesetom stoljeću proces organiziranja savremenih privrednih komora odvijao se ubrzano. Pojavljuju se komore u velikom broju zemalja Azije, Afrike, Amerike i Evrope. Proces udruživanja u 20. stoljeću karakterističan je i po stvaranju većeg broja

⁵² U gradu Mari, u Eufratovoj dolini, 2000. godine prije nove ere, postojao je Odbor za trgovinu, sastavljen od poslovnih ljudi i vojnih poglavara. Njihova aktivnosti svodila se na „očuvanje tog grada, kao jedinog pristojnog mjesta u kome se može živjeti“. (Nation's Business Chamber of Commerce of the United States – 1968, str.3.)

⁵³ Spasić, Aleksandar, Privredne komore, Beograd, 1971, str.21.

privrednih asocijacija i tijela na regionalnom i međunarodnom nivou, kao što su to Međunarodna trgovačka komora, Eurokomora, Udruženje mediteranskih komora ASCAME, Islamska komora i druge. Zahvaljujući ovakvim načinima udruživanja dolazi do uspostavljanja i drugih specijaliziranih regionalnih i svjetskih sistema, kao što su ISO - standardi kvaliteta, HACCP, i drugi. Stvaraju se i druge snažne i utjecajne privredne grupacije poput IRU, FIATA, ČELIK, NAFTA i druge.

Usljed interesa velikih ekonomskih sila u globalnim okvirima dolazi do formiranja Svjetske trgovinske organizacije (WTO), koja danas ima nemjerljiv utjecaj na svjetski ekonomski razvoj. Ali se WTO i druge slične međunarodne organizacije po mehanizmima rada i odlučivanja razlikuju od privrednih komora.

2.2. Prvi znaci asocijativnog udruživanja u Evropi

Nesporno je da je historijski proces udruživanja privrednih subjekata i formiranja privrednih asocijacija produkovan individualnim, a zatim i kolektivnim interesom članova. Uočljive su signifikantne diverzifikacije u stepenu i oblicima udruživanja privrednih subjekata u svijetu, pojedinim regijama i državama. Prema tvrdnjama pojedinih historičara najstariji, najrazvijeniji sistem organiziranja i funkcionisanja privrednih komora zaživio je u Evropi.

Ugledni historičar Š. Perčić smatra da nema dvojbe, da su komorske ustanove „*izum Francuza*“, bez obzira što je te ustanove Revolucija iz 1791. godine uništila.⁵⁴

Prema navodima historičara, francuski car i vojskovođa Napoleon Bonaparta je uvidio da mu tadašnje komorske ustanove i organizovanost privrede može biti od velike koristi u realizaciji njegovih osvajačkih pohoda po Evropi, te 1802. godine opet uspostavlja, prekraja ustrojstvo komora, proširivši njihovo djelovanje. Nakon Francuske, komore se osnivaju u Njemačkoj, zatim u Engleskoj 1786. godine (Glasgow).

Godina 1852. uzima se za godinu osnivanja i početka rada komora u Zagrebu i Osijeku, mada su, prema navodima historičara, ranije postojale komore na Jadranskoj obali: Dubrovačka, Splitska i druge (1806-1852.).

⁵⁴ Buljan, Radimir, Hrvatska gospodarska komora 1852/1997, Zagreb, 1997, str. 12-24.

Godine 1848. Austrija donosi Provizorni zakon o komorama, na osnovu kojeg se konstituiše komora u Beču. Zakonom iz 1850. godine, komorama se po prvi put u Austriji, daje naziv „Trgovačko obrtnička komora“.

Osnivanje najstarije trgovačke komore na prostoru Hrvatske i Crne Gore vezano je za kratko vladanje Bonaparte Bokom Kotorskom, Dalmacijom i Dubrovnikom 1806 - 1815. godine.⁵⁵

U Ljubljani je komora osnovana sredinom 19. stoljeća, a u Beogradu 1910. godine.

Komora u Bosni i Hercegovini, u Sarajevu osnovana je 1909. godine.

2.3. Vrsta biznis organizacija

Danas privredne komore u bilo kojem dijelu svijeta čine asocijaciju pravnih i/ili fizičkih privrednih subjekata. Važan su dio institucionalne privredne infrastrukture. Definiše ih se kao nevladine, samostalne, neutralne, javno - pravne neprofitne asocijacije privrede. Postoje i udruženja koja formiraju grupe pojedinaca, vezani za zajedničke profesionalne, ekonomske i druge interese (poslodavci, ekonomisti, advokati, farmaceuti, bankari, inženjeri i dr.).

Maria Helena Price, zamjenik izdavača "Economic Reform Today", pisala je o značaju izbora modela privrednih komora zato što su one, kako kaže “*najvažnija vrsta multisektoralnih biznis organizacija širom svijeta*”.⁵⁶

Prema njenoj procjeni, komore imaju nekoliko zajedničkih karakteristika po kojima se razlikuju od ostalih biznis organizacija, koje podrazumijevaju neprofitni status, teritorijalnu organizaciju različitih sektora unutar određenog područja (grad, regija, država) i samoupravljanje. Misija im je dvostruka, misli se na pružanje esencijalnih usluga svojim članovima i savjetovanje vlade i utjecanje na istu u stvaranju povoljnijeg ambijenta za biznis. Ovu zadaću komore ispunjavaju u obimu koji njeni članovi smatraju neophodnim.

Dva su osnovna modela koja preovladavaju.

⁵⁵ Morović, Borislav, Privredna komora Crne Gore 1928-2000., Podgorica, 2002, str.21.

⁵⁶ Ekonomske reforme danas, Centar za razvoj poduzetništva, Podgorica, str.187.

“Kontinentalni” model se razvio iz srednjovjekovnih esnafa/cehova, prvo u Francuskoj, a zatim se proširio i na druge zemlje. Danas je to veoma uspješan model u Austriji, Njemačkoj, državama regiona i mnogim drugim državama. Ovaj tip komora je ustanovljen legislativom.

Drugi je anglo-saksonski model i on se razvio prvobitno u Velikoj Britaniji, a potom i u njenim prekomorskim kolonijama. Po ovom modelu komore se registruju kao biznisi ili asocijacije.

U mnogim slučajevima i kontinentalni i anglo-saksonski sistemi komora podrazumijevaju funkcionisanje jedne krovne komore na nivou države, dok ostale komore moraju biti članice krovne komore.

U mnogim državama preovladava jedan od ova dva modela, dok su neke države, zavisno od političke ili ekonomske razvijenosti inkorporirale karakteristike i jednog i drugog modela. Tako su, kao primjer, Japan i Tajland izabrali tzv. mješoviti ili hibridni sistem komora.

*“Dva glavna modela sadrže fundamentalne razlike, koje bi oni koji odlučuju o ovom pitanju trebali pažljivo razmotriti prilikom reformisanja, ili kreiranja novih privrednih komora. Ove razlike ogledaju se kroz različito rješavanje četiri ključna organizaciona pitanja: uslova članstva, izvora finansiranja, vrste usluga, i odnosa sa vladom. Također, treba znati da bi zemlje, koristeći istu generalnu strukturu, mogle izabrati različite opcije za reflektovanje sopstvene situacije.”*⁵⁷

Stručnjaci koji su vršili komparativne analize među različitim oblicima privrednih komora, potvrdili su da one odražavaju promjene u državama, čiji su sastavni dio.

Kao glavna karakteristika kontinentalnog modela naglašava se privilegerani legalni status koji olakšava ovim komorama sprovođenje zastupanja i osigurava dobar finansijski položaj. Ovakav status i pristup vladajućim strukturama može dovesti i do uplitanja vlade u poslove komore. Privilegirani odnosi ponekada mogu imati previsoku cijenu.

Nasuprot ovom *“nezavisnost je zaštitni znak i najveća atraktivnost anglo - saksonskog modela (tzv. Anglo - američkog). Za individue i kompanije, nezavisnost pruža slobodu pridruživanja samo onim organizacijama koje unapređuju njihove interese i koje su im kompatibilne”*.⁵⁸

⁵⁷ Ekonomske reforme danas, Centar za razvoj poduzetništva, Podgorica, str.188.

⁵⁸ Ekonomske reforme danas, Centar za razvoj poduzetništva, Podgorica, str.196.

Anglo - američki tipovi komore se finansiraju od članarine i usluga koje pružaju. Kada je organizacioni aspekt u pitanju tu su evidentne određene razlike. Dok komore kontinentalnog tipa nastoje da u domenu definisanog društvenog interesa promovišu svoj interes, komore anglo - saksonskog tipa se zalažu za sopstvenu koncepciju društvenog interesa, pokušavajući da taj interes nametnu i drugim kategorijama u društvu.

Pitanje samog postojanje komora dobrim dijelom zavidi od stepena zadovoljstva komorskim uslugama od strane korisnika.

Stoga, komore moraju biti pažljive prilikom odabira usluga koje pružaju, koje se ne bi smjele preklapati sa uslugama koje pružaju njihovi članovi. Veću šansu imaju one usluge koje su usklađene sa misijom komora, dok one koje više nisu primjerene treba prevazići.

Komore su institucije najšireg udruživanja privreda, te se iz opsežnog spektra definicija izdvaja ona po kojoj se komora definiše kao „*institucija zaštite privrede*“.

No, prema mišljenju A. Spasića „*Termin - zaštitnik interesa privrede dosta je širok i neprecizan za objašnjenje realne društvene prirode komora. Kao oblici udruživanja privredne komore se pojavljuju samo u društveno-političkim zajednicama organizovanim ako država, kao i mnoge druge političke institucije, i komore izvire neposredno iz produkcionih odnosa datog društva. One su ekonomski i politički veoma značajan društveni faktor, koji se, po rangi vrijednosti, može svrstati odmah iza najreprezentativnijih političkih institucija - parlamenta i vlada.*“⁵⁹

Po Spasiću, posmatrano kroz historiju, komore su sve vrijeme u korelacijskom odnosu sa sve snažnijom institucionalizacijom državne moći u privrednom životu. Ove asocijacije nisu ostale neosjetljive, niti to ni danas, na društvene procese, te su se u pojedinim političkim sistemima izborile za status državnih ustanova, dok su se u nekim drugim sistemima komore i normativno i pravno ugradile kao spona između privrede i politike.

Kako to vidi dr. Aleksandar Spasić, pozicija u zemljama u razvoju slična je poziciji koju su na početku imale razvijene države: „*Tu se koncept državnog upravljanja privredom, u koje se manje ili više uključuje privatni kapital, po pravilu, prepliće sa ostacima feudalne strukture.*

⁵⁹ Spasić, Aleksandar, Privredne komore, Beograd, 1971, str. 35.

Brži ekonomski razvoj ovih društava najčešće je uslovljen sposobnostima države za koncentraciju kapitala, što dovodi do protivrječnih interesa privrede i politike.“⁶⁰ I tu nailazimo na sličnosti sa sadašnjom društveno - političkom situacijom.

Iz ugla zakonske regulative, kontinentalne komore imaju omogućen pristup vladinim predstavnicima. Ova povlaštena pozicija osigurava im sugestivan utjecaj na ekonomski državni pravac i time olakšava proces zastupanja interesa članova. No, u tako bliskoj relaciji vlade i biznisa postoje i potencijalne peripetije.

Komore sa obligatornim članstvom lakše ostvaruju ulogu zastupanja interesa članova, kroz zagaranovanu savjetodavnu ulogu prema državnim i lokalnim vladajućim strukturama, kao i kroz određene delegirane javne funkcije.

„Komora, kao najširi okvir, opšta veza i potencija organizovane tržišne privrede, predstavlja interesantan oblik u kojem se izražava sadašnja opšta kriza društvenog života, prije svega, kriza etatizma, odnosno različitih ultraetatističkih osnosa i oblika. Njihovi okviri, uspostavljeni u drugačijim društveno - ekonomskim prilikama, nisu uvijek dovoljni da prihvate, povežu i transformišu mnogobrojne parcijalne ineterese u opštedruštveni interes.“⁶¹

Pored utjecaja na državnu ekonomsku politiku, posmatrano iz ugla članstva, komore kojima je država delegirala određena javna ovlaštenja u poziciji su da ostvaruju šire i kompleksnije društvene ciljeve.

Po pravnim osnovama konstituisanja, razlikuju se dva osnovna tipa komora:

- asocijacije privrede,
- javne ustanove.

Važno je imati na umu da komore nisu u antagonističkom sukobu sa vlašću, one su prisutne i kroz oblike iskazivanja protivrječnih interesa privrede i ekonomske politike, ali i onda kada su ovi interesi potpuno usklađeni u odnosima saradnje.

⁶⁰ Spasić, Aleksandar, Privredne komore, Beograd, 1971, str. 17.

⁶¹ Spasić, Aleksandar, Privredne komore, Beograd, 1971, str.18.

2.4. Privredne asocijacije u historijskim periodima Bosne i Hercegovine

Kao uvertira u ovo poglavlje najbolje će poslužiti riječi Valerijana Žuje: „*Povijesno iskustvo kazuje, da su komore, kao oblik udruživanja privrednika, posebice trgovaca, bankara, zanatlija, bile od golemog značaja za ukupan društveno-ekonomski razvoj. Mada je rašireno mišljenje da se ovakva udruženja u Evropi javljaju polovinom desetog stoljeća nove ere, određene oblike takvog udruživanja, poznavala je i antika. Udruženja označena kao collegia opificum, osnivana su sa zadaćom da štite interese udruženih zanatlija i trgovaca*

O postojanju odgovarajućih asocijacija trgovaca i zanatlija u to vrijeme u Bosni, moguće je zaključivati samo posredno. Naime, u zbirkama naših i inozemnih muzeja, nalaze se brojni materijalni dokazi intenzivne zanatske djelatnosti, razvijenog saobraćaja, te robno-novčanih odnosa, što podrazumijeva postojanje collegia opificum.“⁶²

Prema pisanjima historičara, banska ili kraljevska kamera (camera) je u srednjem stoljeću vodila sve prihode krune i isplaćivanje rashoda („*Listin*“ iz 1378. godine za Kralja Tvrtka I).

U vrijeme Osmanske vladavine Bosnom osnovna teritorijalna podjela bila je na šest sandžaka i to: Bihać, Banja Luka, Tuzla, Travnik, Sarajevo i Mostar. Razvoj zanatskih i drugih obrta, zanatskih i trgovačkih centara, građevinarstva i drugih privrednih aktivnosti je ubrzan, a započinje i urbanizacija većih mjesta.

Zanatlije i drugi obrtnici započinju proces osnivanja svojih esnafskih udruženja, sa ciljem da zaštite svoje interese, unaprijede i razviju poslovanje, pruže jedni drugima međusobnu podršku i zajednički nastupe pred nadležnim vlastima, naročito po pitanju plaćanja dažbina. Tako, historičar Mustafa Imamović u „*Historiji Bošnjaka*“ navodi kako su u osnivanju osmanskog državnog sistema posebnu ulogu imali udruženje trgovaca i zanatlija te ulema, kao stalež učitelja i tumača islama. Iz ove konstalacije može se zaključiti da su u Osmanskoj carevini već postojala razvijena udruženja trgovaca i zanatlija, koja su bila utjecajna.⁶³

Kreševljaković navodi: „*Organizacije što su ih u feudalno doba imali obrtnici i trgovci po industrijskim centrima istoka i zapada zvali su se esnafi (cehovi, korporacije, Zünfte). U takve*

⁶² Žujo, Valerijan, Povijest udruživanja privrednika u Sarajevu, Stotinu godina privredne komore Sarajeva, Privredna komora Kantona Sarajevo, Bemust, Sarajevo, 2009, str. 26.

⁶³ Imamović, Mustafa, Historija Bošnjaka, Preporod, Sarajevo, 1996, str. 96.

*centre u Bosni i Hercegovini ubrajaju se: Sarajevo, Mostar, Banja Luka i Travnik. Prema „starim običajima“ tačno su određeni poslovi esnafa, kao i odnos jednog esnafa prema drugom i odnos esnafa prema vlasti. Određen je način kako se biraju pojedini funkcioneri odbora i predviđena je njihova kompetencija; utvrđeno je šta spada u kompetenciju odbora, a šta skupštine, kao i to kako se određuju i izvršavaju kazne. Svaki je obrtnik mogao otvoriti dućan samo u čaršiji svog esnafa“.*⁶⁴

Tadašnji esnafi su poslovali po jasnim pravilima i predstavljali važan korak ka uvođenju evropskog sistema i organiziranja privrednih komora u Bosni i Hercegovini.

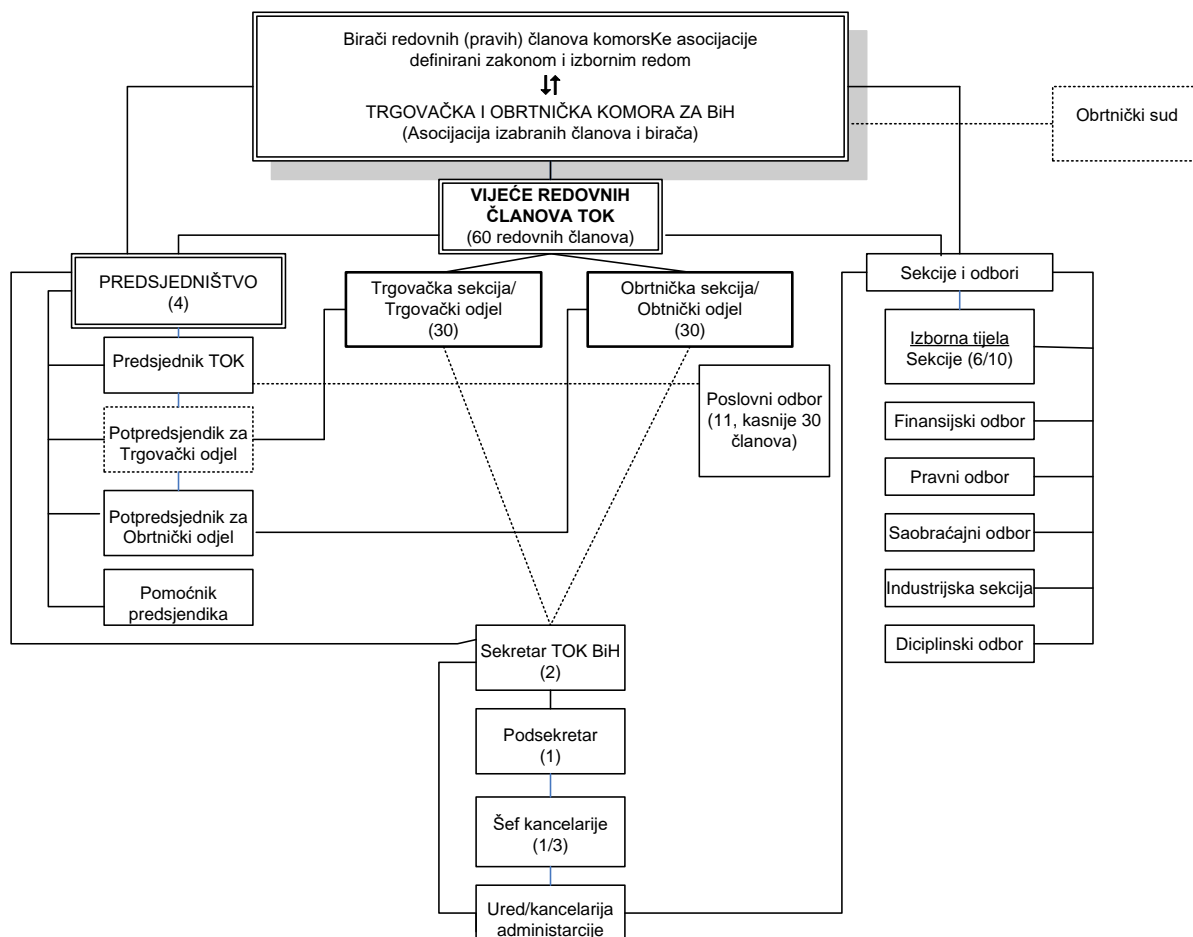
Početak vladavine Austro - Ugarske Monarhije u Bosni i Hercegovini započinje period organiziranja obrtničko - trgovačkih udruženja, po ugledu na ove asocijacije u Beču, Budimu, Pešti i drugdje.⁶⁵ U prvoj deceniji dvadesetog stoljeća formira se prvo udruženje trgovaca i obrtnika u Sarajevu, i početkom 1909. godine dolazi do proglašenja prvog Zakona o trgovačkoj i obrtničkoj komori za Bosnu i Hercegovinu. Osnivačka skupština održana je 14. septembra, izabrani su organi i dr. Nikola Berković za predsjednika Komore. Tako je započelo aktivno djelovanje prve bosansko-hercegovačke privredne komore, sa sjedištem u Sarajevu.

Trgovačka i obrtnička komora za Bosnu i Hercegovinu je djelovala do 1932. godine. Te godine su konstituisane banovinske trgovinsko - industrijske i zanatske komore u Sarajevu i Banjaluci.⁶⁶

⁶⁴ Kreševljaković, Hamdija, Esnafi i obrti u starom Sarajevu – II dio Esnafi, Narodna prosvjeta, Sarajevo, 1958, str.59

⁶⁵ O razvoju privrede i njenim kapacitetima iz austrougarskog perioda u Bosni i Hercegovini i Sarajevu, uz H. Kreševljakovića, pisali su i drugi autori, naročito Božo Madžar: «Privredne komore u Bosni i Hercegovini – Monografija o njihovom osnivanju i radu 1909.-1945.» - izdaje Privredna komora Bosne i Hercegovine, 2006., strana 61-114. i drugim odjeljcima i Dževad Juzbašić, strana 45-115 i neki drugi odjeljci, bilo u formi studije, monografije, eseja i prikaza.»Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod Austro-Ugarskom upravom» - izdaje Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

⁶⁶ Arhivska dokumentacija Privredne komore Kantona Sarajevo

Slika 5: Okvirna organizacija Trgovačke i obrtničke komore za Bosnu i Hercegovinu (Razvojni model 1909./1913./1927./1932. godine)⁶⁷

Tokom Drugog svjetskog rata Komora u Banjaluci je praktično ugašena, a Trgovinsko - industrijska i Zanatska komora u Sarajevu su 1945. godinu su u novom sistemu Bosne i Hercegovine nastavile djelovanje sa skromnim sredstvima.

U periodu od 1945. do 1991. godine, privredno - komorski sistem i mreža komora u Bosni i Hercegovini prolaze kroz tranzicioni proces, naročito do 1961. godine.

Godine 1962. godine utemeljen je sistem jedinstvenih općih privrednih komora regionalnog tipa, pod nazivom: sreska, potom osnovna, pa regionalna i Privredna komora Bosne i Hercegovine. U periodu od 1962. do 1991. djeluje i jedinstvena krovna asocijacija Privredna komora Bosne i Hercegovine. Privredna komora Bosne i Hercegovine je kroz saradnju sa sedam regionalnih komora uspješno djelovala na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

⁶⁷ Arhivska dokumentacija Privredne komore Kantona Sarajevo

Nove reforme uslijedile su nakon 1988. godine, kojima se otvara proces tranzicije samoupravnog sistema u ekonomski sistem zasnovan na kapitalu, privatnom vlasništvu i djelovanju zakona slobodnog tržišta.

2.5. Osvrt na regionalnu strukturu u komorskom sistemu BiH

Donošenjem Zakona o udruživanju i poslovnoj saradnji u privredi⁶⁸, od 02. 07. 1960. godine, a potom i Zakona o obrazovanju jedinstvenih privrednih komora⁶⁹, od 29. 05. 1962. godine otpočinje period značajnijih promjena u sistemu komorske organizacije. Tako je uspostavljen sistem i mreža jedinstvenih privrednih komora, koja će ostati na snazi do 1990. godine, kada je formiran tržišni model od sedam privrednih komora regija i Privredna komora BiH.⁷⁰

Integracijom strukovnih privrednih komora i zadružnih saveza na području Republike konstituisana je Republička privredna komora NRBiH i mreža privrednih komora, sa sjedištima u tadašnjim srezovima. Broj srezova je smanjen na osam, a na prelazu 1962./63. godine na četiri (Banjaluka, Mostar, Sarajevo i Tuzla), sa mrežom od šest područnih privrednih komora u sjedištima srezova, Bihaću i Doboju i jedinstvenom Privrednom komorom NRBiH.

Zavisno od ustavnih promjena i reformi privrednog sistema u državi kreirani su novi ili mijenjani postojeći propisi o privrednim komorama. Komore su pratile aktuelne reformske procese u ekonomiji i ostajale u funkciji misije unapređenja i razvoja privrede, tj. zastupanja interesa svojih članova.

Zakon o privrednim komorama iz 1972. godine je regulisao pitanje organizovanja i djelovanja komorskog sistema, propisao udruživanje i obavezno članstvo u komori za sve organizacije udruženog rada iz oblasti privrede, s ciljem da komora: *“vrši usklađivanje rada i razvoja, radi na efikasnijem privređivanju i poslovanju, organizirano zastupa interese privrede, obrazuje arbitražu za rješavanje sporova među članovima komore, razvija poslovni moral, unapređuje međusobne poslove organizacija udruženog rada i organizirano rješava druga pitanja od zajedničkog interesa”*.⁷¹

⁶⁸ Službeni list FNRJ, broj: 28/60 i broj: 22/62;

⁶⁹ Službeni list NRBiH, broj:28/62

⁷⁰ Arhivska građa Privredne komore Kantona Sarajevo

⁷¹ Zakon o privrednim komorama, Službeni list SR BiH, 1972, br. 16/72

Ovim zakonskim rješenjima uspostavljena je mreža od osam privrednih komora: Privredna komora BiH, kao krovna asocijacija i osnovne privredne komore sa sjedištima u Banjaluci, Bihaću, Doboju, Mostaru, Sarajevu, Tuzli i Zenici, koja je 1962/63. bila pripojena Sarajevskoj komori.

Član 4. zakona iz 1972. odredio je da u BiH djeluje sedam osnovnih privrednih komora:”

- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Banjaluci, područje djelovanja 17 općina;*
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Bihaću, područje djelovanja 7 općina;*
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Doboju, područje djelovanja 9 općina;*
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Mostaru, područje djelovanja 18, kasnije 19 općina;*⁷²
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Sarajevu, područje djelovanja 24, a kasnije 26 općina;*
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Tuzli, područje djelovanja 19 općina;*
- *Osnovna privredna komora sa sjedištem u Zenici, područje djelovanja 12 općina;*

Ovakva struktura komorskog sistema uspješno je funkcionisala punih 20 godina, tačnije od 1972. do 1992. godine i kako su to kasnije određeni ekonomski analitičari isticali pokazala se kao adekvatna mreža regionalnih karakteristika, slična sistemima privrednih komora jednog broja zapadnoevropskih zemalja.

Unutar državne komore funkcionisala su strukovna udruženja, a u regionalnim privrednim komorama strukovni savjeti.

Dokumentacija o radu organa, tijela i stručnih službi pokazuje da su glavne teme djelovanja komora odnosile uglavnom na programe ekonomskih reformi, društvene planove, ekonomsku politiku, ekonomsku stabilizaciju, povećanje izvoza i smanjenje uvoza, zapošljavanje i dr.⁷³

Finansiranje komora vršeno je iz doprinosa kojeg su obavezno plaćale organizacije i radnici udruženi u Komoru te plaćanje naknada za posebne usluge (izdavanje certifikata, diploma, poslovnih informacija i sl.). Visinu, način obračunavanja i plaćanja obaveznih doprinosa i naknada utvrđivala je skupština svake komore pojedinačno, i to za svaku godinu pri donošenju

⁷² Na području Osnovne privredne komore Mostar formirana je općina Neum, a u gradu Sarajevu dvije nove općine Stari Grad i Novi Grad. Bosna i Hercegovina je u vrijeme donošenja Zakona o komorama 1972. godine imala 106, a kasnije sve do 1991. godine 109 općina.

⁷³ Arhivska građa Privredne komore Kantona Sarajevo

finansijskog plana. Skupština komore usvajala je program rada, izvještaj o radu i godišnji obračun Komore.

U zakonima iz 1972. i 1977. i manjim izmjenama iz 1985. godine je utvrđeno da se sredstva za rad komora obezbjeđuju iz obaveznog doprinosa čiju osnovicu i visinu utvrđuje skupština svake komore za sebe.

Zakonom iz 1977. godine detaljno je normiran sistem organiziranja i rada privrednih komora, te definisana saradnja privrednih komora i nadležnih organa i organizacija društveno - političkih zajednica. Pod partnerstvom države i komore se podrazumijevalo obavezno dostavljanje zakona i drugih općih akata o mjerama iz oblasti privrede na konsultacije i razmatranje u komori.

Što se tiče društveno - ekonomskih procesa u ovom periodu oni su se odvijali u vrlo različitim političkim uslovima u okruženju.

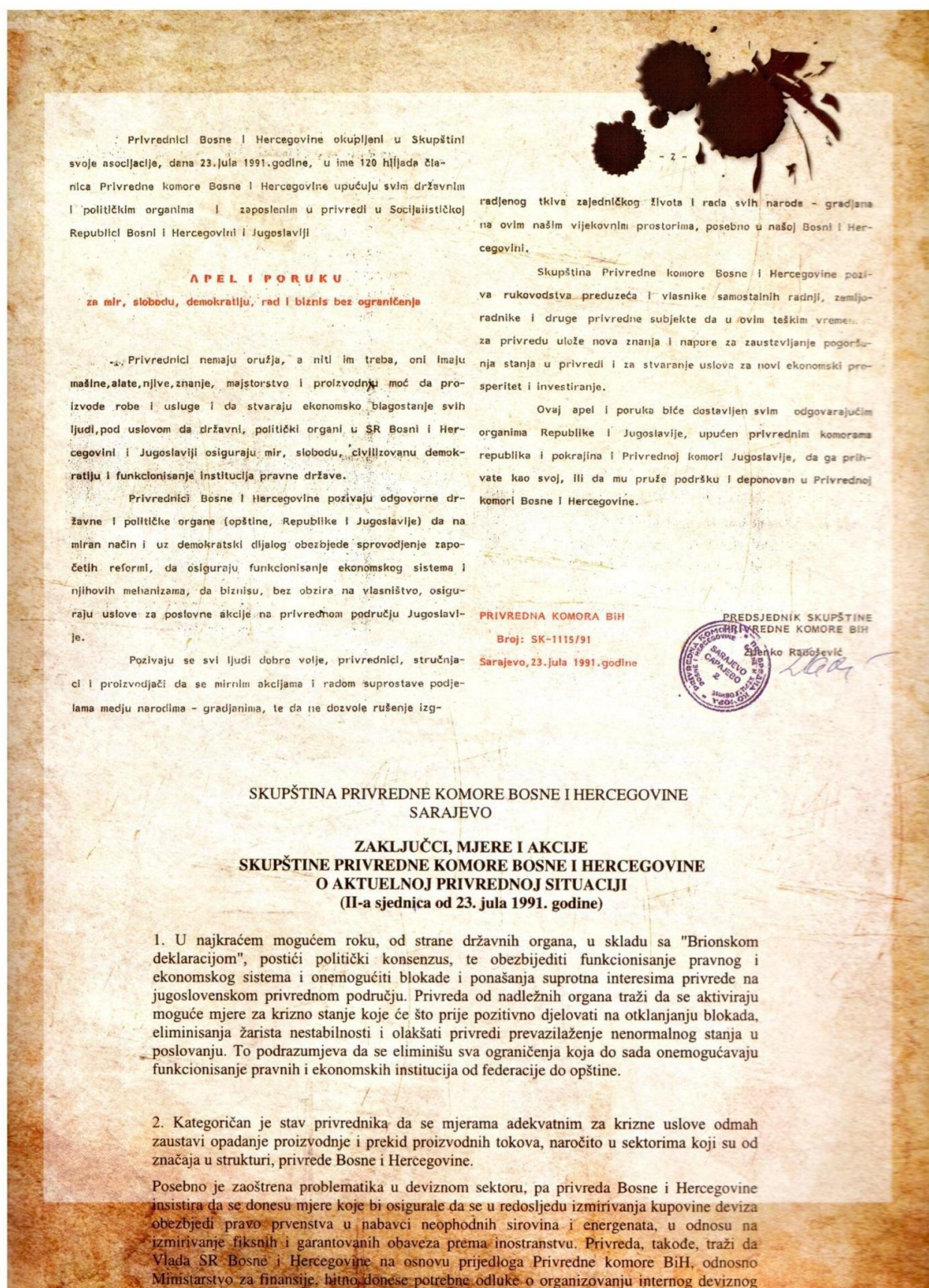
Zakonska regulativa i statut Komore iz 1972. po svojoj suštini nisu bitnije mijenjani do 1990. Posljednji bosanskohercegovački zakon o privrednim komorama⁷⁴ prije raspada SFRJ i izdvajanja SRBiH u samostalnu i nezavisnu državu, proglašen je 30. oktobra 1990. godine. Zakon je koncipiran i namijenjen je privrednim komorama tržišnog sistema. U skladu sa ovim zakonom, Skupština Privredne komore Kantona Sarajevo je 3. aprila 1991. godine usvojila novi koncept komorskog sistema u Bosni i Hercegovini.⁷⁵

Prema ocjeni Fahrudina Bečića autora Monografije “Stoljeće privredne komore Bosne i Hercegovine” ovaj zakon je bio mnogo liberalniji od prethodnog, što vidi kao posljedicu ukupnih političkih, ustavnih i ekonomskih promjena u zemlji. *“Samoupravni sistemi samoupravna dogovorna ekonomija nisu mogli zaustaviti krizu i spriječiti potpuno urušavanje privrednog sistema. Inflacija, nestašica robe i deviza, vanjskotrgovinski deficit i povećanje nezaposlenosti uz produbljivanje političke krize iznudili su promjenu samoupravnog sistema u nepotpun model tržišne ekonomije. Međutim, opća politička kriza dovela je do raspada SFRJ pa nije ni bila moguća primjena Zakona o prvrednim komorama u BiH iz 1990. godine.”*⁷⁶

⁷⁴ Službeni list SRBiH, broj 33/1990

⁷⁵ Zakon o privrednim komorama, Službeni list SRBiH, broj 33/90

⁷⁶ Bečić, Fahrudin, Stoljeće privredne komore Bosne i Hercegovine 1909 - 2009, Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 239.

Slika 6: Kopija apela i poruke za mir, slobodu, demokratiju, rad i biznis bez ograničenja od 23. jula 1991. godine, kao i Zaključaka, mjera i akcija Skupštine Privredne komore BiH o aktuelnoj privrednoj situaciji, od 23. jula 1991. godine⁷⁷

⁷⁷ Bečić, Fahrudin, Stoljeće privredne komore Bosne i Hercegovine 1909 - 2009, Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009., str. 276.

“Umiranje Jugoslovenske federacije bilo je mnogo više od ljudske tragedije.”⁷⁸

Ovaj period bit će zapamćen po godinama obnove, gradnji omladinskih pruga i prvih hidroenergetskih objekata, otvaranju i razvoju procesa uvođenja samoupravljanja u privredu, stalnim ustavnim i ekonomsko - društvenim reformama, koje su na različit način doprinosile bržem ili sporijem razvitku proizvodnih snaga, kako u BiH, tako i pojedinačnim regijama.

Komore su u proces tranzicije ušle organizovane i kadrovski osposobljene, unoseći sve novine temeljene na reformskom Zakonu o privrednim komorama BiH iz 1990. godine.

Polaznu osnovu za tadašnje reformisanje komorskog sistema i uspostavljanje novog sistema organizacije privrednih komora regije, datih u modelu Makroorganizacije regionalnih privrednih komora, predstavljale su *“reforma privrednog sistema koja se zasniva na afirmaciji tržišta i djelovanju ekonomskih zakonitosti, proces osamostaljivanja privrednih subjekata od utjecaja države, izgradnja potpuno nove fizionomije i filozofije poslovanja privrednih subjekata, aktivno prolagodavanje organizacije i rada privrednih promjena u okruženju, kao i vraćanje ugleda i autoriteta privrednih komora.”⁷⁹*

Rješenja zakona su utemeljena kako na iskustvima funkcionisanja komorskog sistema u zemlji, tako i privrednih komora jednog broja evropskih zemalja, odnosno reformama poznatim kao *„Markovićeve ekonomske reforme“*.

Nivo ekonomske razvijenosti mjerjen društveni bruto nacionalnim proizvodom percapita u Bosni i Hercegovini porastao je blizu 15 puta.⁸⁰

Agresijom na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine država doživljava visok stepen destrukcija i razaranja ustavnog i teritorijalnog ustrojstva, državnih i drugih institucija, ekonomskog sistema, privredne i komunalne infrastrukture i industrije i svih drugih segmenata privrede.

⁷⁸ O uzrocima i posljedicama političkog i nacionalističkog sunovrata u Jugoslaviji i agresivno - ratnog pohoda, do 2014. napisano je na desetine autorskih dijela i radova, odnosno usvojen bezbroj dokumenata i odluka međunarodnog karaktera.

⁷⁹ Makroorganizacija regionalnih privrednih komora BiH (model), Univerzitet u Sarajevu, Institut za organizaciju i ekonomiku, Sarajevo, 1991., str. 3.

⁸⁰ Za pripremu ovog dijela teksta korištena je arhivska dokumentacija Privredne komore Kantona Sarajevo o stanju privrede i poslovanju privrednih komora

Rezime drugog dijela

Dug put udruživanja ekonomskih subjekata i organiziranja privrednih komora potaknut je kako individualnim, tako i kolektivnim interesom članova. Postoje određene razlike u stepenu i oblicima udruživanja ekonomskih subjekata u svijetu, ali i pojedinačno u regijama i državama. Najstariji i ujedno najrazvijeniji sistem organiziranja i funkcionisanja privrednih komora javio se u državama Evrope.

Komore u Bosni i Hercegovini su u posmatranom periodu svoju misiju i djelovanje zasnivale na zakonskoj regulativi, obaveznom članstvu privrednih subjekata i finansiranju od strane njenih članova putem članarine ili doprinosa, čije je kriterije i visinu propisivala skupština komore.

Formirane su privredne komore, s ciljem da štite interese privrednih subjekata s jedne, i da s druge strane uspostave efikasne partnerske odnose sa državnim vlastima u uređivanju ekonomskog sistema, definisanju mehanizama i donošenju mjera stimulativnih za privredni razvoj, investiranje, istraživanje novih tehnologija, izvoz, zapošljavanje, i dr. U transformaciji ekonomskih i društvenih procesa, u državama sa razvijenim tržišnim ekonomijama primjetan je razvoj savremenih sistema. Razvijeni sistemi konstantno jačaju ideje za uspostavu savremenih institucija i organizacija, kao što su i privredne komore, putem kojih se efikasno upravlja procesima u nacionalnim ekonomijama, pa i šire.

Od komora iz perioda Drugog svjetskog rata došlo je do organiziranja više strukovnih privrednih komora na nivou BiH. Po okončanju faze strukovnih komora uspostavljen je sistem jedinstvenih privrednih komora za BiH i područja srezova. Privredne komore regije oblikovane 1990/91. kao asocijacije za tržišnu privredu bile su slične evropskom modelu regionalnih komora, ali i završile svoju misiju u jugoslovenskom sistemu i mreži privrednih komora. Kao krovna asocijacija jedinstvenog komorskog sistema Privredna komora Bosne i Hercegovine je objedinjavala rad privrednih komora regija, opća udruženja i Savez samostalnih privrednika.

Analiza razvojnog puta privrednih komora u BiH u vremenu od četiri decenije, govori da je riječ o periodu koji se generalno može ocijeniti dosta uspješnim, tj. fazom u kojoj su postignuti zapaženi rezultati ekonomskog i društvenog razvoja. Razvoj komorskog sistema i mreže komora u BiH pratio je sve važnije promjene ustavnog uređenja, ekonomskog i institucionalnog sistema.

U globalu stanje privrede i poslovanje pojedinih grana privrede određivali su i djelovanje privredne komore u ovom periodu. Komora je radila na unapređenju privrednog sistema u cjelini, kao i na unapređenju svakog sektora posebno, praćena su privredna kretanja, te predlagane mjere ekonomske politike.

Treći dio

3. Glavni aspekti funkcionisanja komora u FBiH

3.1. Tranzicija u entitetski sistem i mrežu komora/Federacije BiH

Agresijom na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine zaustavljene su reformske promjene u komorskom sistemu, uslijedilo je razaranje na prostoru cijele države.

Dolazi do podjele ekonomskog prostora i razgradnje mreže komora. Privredna komora Bosne i Hercegovine nastavlja raditi zajedno sa privrednim komorama regija Sarajevo, Tuzla, Bihać i Zenica.

Analitičari procjenjuju da su štete i gubici, nanese privredi tokom ratnih razaranja 1992 - 1995. godine ogromni. Prema procjenama analitičara direktne i indirektna šteta nanese privredi iznosile su u desetinama milijardi njemačkih maraka (DM). „*Od obima šteta izraženih u novcu, više govori struktura posljedica učinaka oružja. Prije svega radi se o gubitku više desetina hiljada radnih mjesta, srušenim i onespobljenim industrijskim pogonima, kapacitetima građevinarstva, saobraćaja, trgovine, ugostiteljsko-hotelskim, zdravstvenim i dr. Posebna meta su bili rušenje i onespobljavanje kapaciteta Elektroprivrede, Vodovoda i drugih objekata koji su služili za život građana. Onespobljeni su, dezorganizirani i izdijeljeni veliki proizvodni i prometni sistemi tj. korporacije, ali i njihovi istraživačko-razvojni instituti (centri), što je u poratnom periodu trajno ograničilo njihovu brzu i cjelovitu tehničko-tehnološku i kadrovsku obnovu temeljenu na novim savremenim tehnologijama.*“⁸¹

Infrastrukturni sistemi iz oblasti elektro - energetike, željeznice, pošte i telekomunikacija, radija i televizije, cesta, vodoprivrede i drugi urušeni su, a njihove cjeline defragmentirane.

⁸¹ Privreda u opkoljenom Sarajevu, Privredna komore regije Sarajevo, Oko, Sarajevo, 1998, str.20.

Velike štete nastale su i usljed gubitka inostranog tržišta, kojeg su veliki sistemi decenijama studiozno osvajali i time Bosni i Hercegovini i njenim regijama obezbijevali pozitivan vanjsko - trgovinski bilans.

BiH je tokom rata izgubila značajan dio industrijskih kapaciteta koji su svojom organizacijom, naučno - tehničkom snagom i brojem visokosofisticiranog stručnog kadra bili pokretači savremenog razvoja, ne samo pojedinih regija, kao što je to bila Sarajevska regija, već i cijele Bosne i Hercegovine.

Podjelom i razaranjem su nestali mnogi privredni subjekti, a jedan broj njih nije u cjelini oporavljen. Posljedica destrukcija utjecala je na pad bruto domaćeg proizvoda, a ujedno se pojavila armija osiromašnih i nezaposlenih građana, koji su nekoć dobro živjeli.⁸²

Već je pomenuto da je potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine u Parizu zaustavljen rat u BiH, kada je državni teritorij ustrojen na dva entiteta - Federacija BiH i Republika Srpska, te Distrikt Brčko.

Bosna i Hercegovina, njene institucije, infrastruktura i druge važne funkcije su novim ustavnim uređenjem podijeljene. Uspostavljen je neintegrisani ekonomski i društveni sistem, sa brojnim institucijama, agencijama, centrima, skupom glomaznom administracijom⁸³ svih nivoa vlasti i odlučivanja.

Težak zadatak izgradnje novog privrednog sistema i promjene u okruženju implicirale su izmjene postojećeg sistema organizacija privrednih komora u Bosni i Hercegovini.

„Ne radi se samo o tome da aktivno prilagođavanje komora tržišnom i ukupnom okruženju mora slijediti već široko i intenzivno započeti proces tržišnog, tehnološkog, svojinskog, organizacionog i ukupnog prestruktuiranja privrednih subjekata, nego privredne komore moraju da budu jedan od generatora i akceleratora tog prestruktuiranja.“⁸⁴

⁸² Privreda u opkoljenom Sarajevu, Privredna komore regije Sarajevo, Oko, Sarajevo, 1998,

⁸³ Prema podacima Privredne komore Kantona Sarajevo odnos zaposlenih u privredi i vanprivredi u KS u februaru 2015. godine bio je 51:49.

⁸⁴ Makroorganizacija regionalnih privrednih komora (model), Univerzitet u Sarajevu, Institut za organizaciju i ekonomiku, Sarajevo, 1991.

Jedinstven komorski sistem u Bosni i Hercegovini prestao je postojati 1992. godine, te se tada formiraju mreže entitetskih privrednih komora i Brčko Distrikta.

Po donošenju Zakona o privrednoj komori 1992. godine uspostavlja se mreža privrednih komora u Republici Srpskoj. Iz dotadašnje mreže komora u Bosni i Hercegovini izdvajaju se privredne komore regija Banja Luka i Doboj, a formiraju se i regionalne komore Bijeljina, Pale i Trebinje.

Tokom 1998/99. godine na području Federacije Bosne i Hercegovine konstituisane su kantonalne/županijske komore, nastale transformacijom postojećih regionalnih komora ili pak osnivanjem novih. Sam proces trajao je nešto više od tri godine.

Privredna/Gospodarska komora Federacije Bosne i Hercegovine osnovana je 16. novembra 1999. godine na Prvoj konstituirajućoj sjednici skupštine održanoj u Sarajevu. Transformacija Komore, u skladu sa Zakonom o privrednim komorama u Federaciji BiH izvršena je 1999. godine, sa ciljem da se rad komore prilagodi tržišnim uvjetima poslovanja. Došlo je i do teritorijalnog razgraničenja djelovanja komora, tako da sada komora djeluje na prostoru kantona i u svom nazivu nose riječ kantonalna/županijska. Konstituirajuća sjednica Skupštine Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine održana je 22. maja 2002. godine.

Sve privredne komore u BiH danas imaju svojstvo pravnog lica i široke ovlasti u zastupanju i promociji privrede na svom području djelovanja.

Danas, više od dvadeset pet godina nakon Dejtona, Bosna i Hercegovina se nalazi u periodu teške neizvjesnosti i političke nestabilnosti iz koje se izlaz ne nazire. Nisu ostvarene vidnije pozitivne političko - ustavne, ekonomske i društvene reintegracije i harmonizacije. Mnogi krivca za takvo stanje vide u destruktivskom djelovanju domaćih politika.

Tako, jedne pilike profesor Jusuf Žiga u vezi postdejtonskog procesa piše: *„Nažalost, ni nakon više od deset godina, osim takozvanog dijela spomenutog Mirovnog ugovora, to nije realizirano. Čak se više nego očigledno tolerira antibosanskohercegovačko ponašanje lokalnih političkih dužnosnika, neharmoniziranost ustavnih aranžmana entiteta sa Ustavom Bosne i Hercegovine, pri čemu se, kakvog li apsurdna, prednosti daju integracijama dijelova države u*

odnosu na nju samu, tolerira klasična diskriminacija i aparthejd u izbornom zakonu, obrazovanju i slično!“.⁸⁵

Na jednoj od sesija Asocijacije nezavisnih intelektualaca Krug 99 održanih u mjesecu martu 2015. godine profesor Ćazim Sadiković kazao je: *„Znamo kako je završio Dejtonski sporazum, ali nismo rekli kako je trebalo da to završi po međunarodnom i ustavnom pravu. Došlo je do toga da je međunarodna zajednica negirala ustavno stanje BiH. Republika BiH je bila jedna moderna parlamentarna demokratija, imala je sve što i Savezna Republika Njemačka. Došlo je u tom procesu tranzicije da je sve negirano, kao i demokratija.“*⁸⁶

Bosna i Hercegovina danas, sa trenutnim političko-ekonomskim rješenjima teško može biti produktivna za uspješan i brz hod ka pridruživanju i priključenju Evropskoj uniji, i pored činjenice da je ulazak BiH u Evropsku uniju važan korak za Bosni i Hercegovinu, njenu ekonomiju i uspostavu jedinstvenog ekonomskog sistema, njene institucije, uključivo privredne komore.

„Nažalost, Bosna i Hercegovina još uvijek ima najmanje dva ekonomska prostora umjesto jednog kako je to uobičajeno u članicama EU-a. To je jedan od razloga zašto BiH ima poteškoća u izgradnji svojih kapaciteta za izvoz i što je priliv stranih investicija manji nego kod zemalja koje nemaju takvih problema.“ piše Emir Hadžikadunić, podcrtavajući da u ovom *„dugoročnom procesu pristupanja BiH EU nema kratica, zemlja mora usvojiti sve evropske standarde kako bi se integrisala u njeno unutarne tržište, a kasnije postala punopravnom članicom.“*⁸⁷

Prema ocjenama ekonomskih stručnjaka u jednom periodu bilo je određenih pomaka u harmonizaciji jednog broja propisa, ali ni blizu toga da današnji uspostavljeni ekonomski model može dovesti do znatnijeg razvoja privrede i formiranja jedinstvenog bh. tržišta. Privredni subjekti su suočeni sa brojnim ograničenjima u poslovanju, naročito u zadnjim godinama pandemije uzrokovane korona virusom Covid 19, kada se cijeli svijet suočio sa velikim problemima i izazovima. Nerijetko se u analizama o poslovanju privrede, konstatuje da ne postoji razvijeno jedinstveno tržište i pokretljivost radne snage, domaćeg kapitala, usluga,

⁸⁵ Paradigma Bosne, dnevni list „Oslobođenje“, Feljton, Sarajevo, 2007, str. 26-27.

⁸⁶ faktor.ba, datum pristupa 29.03.2015. godine

⁸⁷ Hadžikadunić, Emir, Ekonomski razvoj i dejtonska BiH, ACIPS, Sarajevo, 2003, str.14.

razvoj tehnologija i dr., što u velikoj mjeri doprinosi tome da entiteti grade i odvojene, neintegrisane sisteme privredne infrastrukture.

Tako u poslijeratnom periodu nije postojala politička volja niti saglasnost nadležnih organa vlasti da se uspostavi harmoniziran jedinstven sistem komorskog djelovanja. Privredni - komorski sistem u BiH, sa mrežom komora, kao značajan segment privredne i organizacione strukture, organiziran je danas u četiri sistema (kantoni/regije, distrikt, entiteti i BiH).

„Da bi se postigao puni legitimitet komore, kao privredne asocijacije u zastupanju članova i privrede u cjelini, pred zakonodavnim i izvršnim organima vlasti, te u međunarodnoj privrednoj saradnji, komore su pristupile provođenju temeljnih promjena u organiziranju, programskom djelovanju i finansiranju.“⁸⁸

Mreža općih privrednih komora u BiH u 2020. godini broji 19, od kojih u Federaciji BiH 11 (Federalna 1, kantonalnih 10), Republici Srpskoj 6 (Republička 1 i regionalnih 5), Distrikt Brčko jedna i na nivou države jedna - Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine i to:

A) Privredne komore na državnom nivou

1. Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine

B) Privredne komore u Federaciji Bosne i Hercegovine

1. Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
2. Privredna komora Kantona Sarajevo
3. Privredna komora Zeničko - dobojskog kantona
4. Kantonalna privredna komora Tuzla
5. Privredna komora Unsko - sanskog kantona
6. Privredna komora Bosansko - podrinjskog kantona
7. Privredna komora Županije posavske
8. Privredna komora Zapadno - hercegovačkog kantona
9. Privredna komora Herceg - bosanskog kantona
10. Privredna komora Srednjobosanskog kantona

⁸⁸ Idrizović, Mira, Reorganizirane komore u Federaciji BiH, Privredna/Gospodarska komora FBiH, Sarajevo, 2003, str.1.

11. Privredna komora Hercegovačko - neretvanskog kantona

C) Privredne komore u Republici Srpskoj

1. Privredna komora Republike Srpske
2. Privredna komora regije Banja Luka
3. Privredna komora regije Bijeljina
4. Privredna komora regije Doboj
5. Privredna komora regije Trebinje
6. Privredna komora regije Istočno Sarajevo

D) Privredne komore u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine

1. Privredna komora Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

3.2. Sistem i ustrojstvo privrednih komora u FBiH

Zakonska definicija komore glasi: „Komora je samostalna, nevladina, neprofitna, javno pravna asocijacija pravnih i fizičkih lica koja obavljaju privrednu djelatnost.“⁸⁹

Kako je to zakonom regulisano, članovi Komore su preduzeća, banke, osiguravajuća društva, finansijske organizacije, zadruge, članovi odgovarajućih saveza preko svojih asocijacija.

Do 2003. godine članom privrednih komora u Federaciji Bosne i Hercegovine se postajalo upisom u sudski registar (pravna lica), a kolektivni članovi obrazovanjem asocijacija, te je članstvo u komorama bilo obavezno.

„Buldožer komisija“⁹⁰, u sklopu dokumenta 50 ekonomskih reformi, kao jednu od mjera određuju ukidanje obaveznosti članstva u komorama. Snaga kontra argumenata nije pomogla da se održi princip obavezujućeg članstva, pa je u tom smislu 25. 7. 2003. godine donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim komorama u FBiH, kojim se uvodi potpuno novi princip, princip dobrovoljnosti članstva. Primjena Zakona je počela teći od 1. 1. 2004. godine.

⁸⁹ Zakon o privrednim komorama u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 35/98)

⁹⁰ Na inicijativu Visokog predstavnika, 12. novembra 2002., grupa poslovnih ljudi u BiH, zajedno sa predstavnicima međunarodnih finansijskih organizacija pokrenula je Buldožer Komisiju.

Tadašnji Visoki predstavnik Paddy Ashdown je, čestitajući članovima Buldožer komisije i njihovim partnerima, istakao da je pristup sa fokusom na poslovanju bio ključ za postizanje konkretnih rezultata. *“Donošenjem reformi kojim se otklanjaju međuentitetske barijere, harmonizacijom zakonodavstva i prenošenjem nekih kompetencija na državni nivo, vlasti su stavile ekonomiju na prvo mjesto. To znači da su i životni standard stavili na prvo mjesto. A to znači da su zapošljavanje i građane stavili na prvo mjesto.”*⁹¹

Sa današnje distance posmatrano može se ocijeniti koliko se ova tvrdnja, barem kada su u pitanju provedne reforme u komorskom sistemu, pokazala tačnom.

Uvođenjem dobrovoljnog članstva u komorama, u potpunosti se promijenio koncept organizacije komora. Sredstva za njihov rad se obezbjeđuju iz dobrovoljne članarine, kotizacije i drugih izvora u skladu sa statutom ili drugim aktima komora.

Kako su to predstavnici komorskog sistema uvidjeli, te u više navrata isticali, ovako izmijenjen Zakon je u načelu p/ostao kontradiktoran jer u jednoj odredbi zahtijeva formiranje komora, a u sljedećoj govori o dobrovoljnom članstvu.

3.3. Sastav organa i tijela

Komorom upravljaju članovi putem organa: skupština, upravni odbor, nadzorni odbor i predsjednik.

Izbori za organe komora su tajni i vrše se istovremeno u Federaciji BiH, na period od četiri godine. Statutima komora utvrđuje se sastav organa i način izbora, vodeći računa o strukovnoj, teritorijalnoj i nacionalnoj zastupljenosti.

Skupština

Skupštine komora imaju sljedeće nadležnosti:

- donose Statut,
- donose smjernice za godišnji i dugoročni program rada te usvajaju izvještaje o radu,
- utvrđuje visinu članarine članova komore, usvajaju finansijski plan i završni obračun,

⁹¹ Preuzeto sa: <http://www.ohr.int/?p=48433>

- biraju i razrješavaju ostale organe komore u skladu sa Statutom,
- donose druge odluke, zaključke i preporuke, utvrđene zakonom i statutom.

U organe komora biraju se istaknuti privrednici i poduzetnici i naučno-istraživački radnici iz oblasti privrede. Broj, sastav, način izbora članova organa komora, nadležnost, organizovanje rada i druga pitanja uređuju se statutima i drugim aktima komore.

Privredna/Gospodarska komora FBiH ima predsjednika i potpredsjednika skupštine i predsjednika i potpredsjednika komore. Predsjednici i potpredsjednici ne mogu biti birani iz istog konstitutivnog naroda i na tim funkcijama se mijenjaju svake godine. Predsjednik i potpredsjednik ostvaruju svoje funkcije u međusobnoj koordinaciji. Predsjednik komore predstavlja i zastupa komoru.

3.4. Aktivnosti Komore

3.4.1. Partnerski odnosi sa organima izvršne vlasti i uprave na nivou Federacije BiH

Iz zvaničnih godišnjih dokumenata komora, vidi se na koji način nadležni organi izvršne vlasti i uprave ostvaruju saradnju sa teritorijalno nadležnom komorom kao partnerom, u zastupanju interesa članova komora. To se posebno ogleda u sljedećem:

- pripremi i donošenju zakona, drugih propisa, i mjera ekonomske politike i instrumenata kojima se uređuje ekonomski položaj privrednih subjekata,
- pripremi i donošenju strategije razvoja,
- sektorskih ekonomskih politika (industrije, poljoprivrede, prometa i drugih),
- zaštite domaće proizvodnje,
- uspostavljanja sistema ekološki održivog razvoja,
- razvoja i unapređenja institucija tržišta,
- utvrđivanja tehničkih i drugih standarda,
- pripremi i donošenju mjera unapređenja izvoza robe i usluga,
- promociji privrede u zemlji i inozemstvu,
- utvrđenoj nadležnosti zastupanja poslodavaca u pripremi i donošenju regulative u oblastima rada, penzionog, zdravstvenog osiguranja, plaća i slično,
- drugim pitanjima partnerskih odnosa utvrđenim posebnim propisima i ovlaštenjima komore u nadležnostima iz partnerskih odnosa obezbjeđuju neposredno ili putem

svojih organa prijedloge, stavove, mišljenja i slično svojih članova, koje nakon obrade dostavljaju nadležnim organima na razmatranje.

3.4.2. Unapređenje privrede i poduzetništva

Iz oblasti unapređenja privrede i poduzetništva Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine, pored poslova utvrđenih Statutom, ima sljedeće nadležnosti: ⁹²

- „koordinira zajedničke aktivnosti komora,
- usklađuje godišnje i dugoročne programe rada,
- organizuje realizaciju zajedničkih projekata od interesa za članove,
- učestvuje u oblikovanju ekonomske i sektorskih politika od interesa za članove, preduzima i predlaže mjere unapređenja poduzetništva,
- analizira dejstvo privrednih propisa i instrumenata,
- predlaže mjere prestrukturiranja proizvodnje i usluga na kriterijima održivog razvoja, pruža stručni konsalting kantonalnim županijskim komorama i članovima komora u pripremi projekata izvoza, zajedničkih ulaganja, nastupa i promocija robe i usluga u inozemstvu,
- preduzima mjere na unapređenju, razvoju i primjeni inovacija, pronalazaka, racionalizacija, unifikacije sredstava rada i postupaka, tehničkih i normativnih standarda, te zaštite domaćih proizvoda i uređivanja tržišta,
- organizuje sistem poslovnih informacija i edukacija kadra u privredi za sticanje inovativnih i drugih znanja, samostalno i zajedno sa kantonalnim/županijskim komorama,
- organizuje pripremu i donosi posebne uzanse u oblasti privrede,
- izdaje uvjerenja, javne i druge isprave, po ovlaštenjima iz propisa federalnih organa i statuta,
- pruža druge stručne usluge članovima.“

3.4.3. Struktura i šema organizacije (asocijativni i sektorski odjeli)

Svoje aktivnosti P/G KFBiH provodi kroz čitav niz sektora i centara:⁹³

⁹² Satut Privredne/Gospodarske komore FBiH od 8. 6. 2010. godine

⁹³ Preuzeto sa oficijelne web-stranice Privredne/Gospodarske komore FBiH, <http://www.kfbih.com/>

- Sektor za industriju i usluge
- Sektor za poljoprivredu i trgovinu
- Sektor za energetiku
- Sektor za ekonomske i pravne poslove
- Centar za promociju i edukaciju
- Centar za analizu i informatiku
- Centar za javna ovlaštenja
- Centar za međunarodnu i saradnju sa EU fondovima

Strukovne i druge asocijacije

U Komori FBiH mogu se organizovati strukovne i druge asocijacije u skladu sa zakonom za pojedine djelatnosti sa ili bez svojstva pravnog lica, a na osnovu odluka privrednih subjekata, statuta ili drugog osnivačkog akta.

U okviru Privredne/Gospodarske komore FBiH u 2020. godini djeluju sljedeća udruženja:

- Udruženje ovlaštenih prodajno - servisnih centara novih motornih vozila
- Udruženje za tekstilnu, kožarsko - prerađivačku i gumarsku industriju
- Udruženje za transport
- Udruženje IKT
- Grupacija šumarstva i drvne industrije
- Udruženje za građevinarstvo i industriju građevinskog materijala
- Udruženje metalne i elektro industrije
- Udruženje prometnika naftnih derivata Privredne/Gospodarske komore FBiH
- Udruženje upravitelja stambeno - poslovnih zgrada Federacije BiH
- Udruženje za turizam
- Udruženje halal industrije
- Udruženje učesnika u prometu nekretnina
- Grupacija proizvođača i prerađivača smilja
- Udruženje proizvođača, prerađivača, otkupljivača i izvoznika jagodičastog voća

I ostale kantonalne/županijske komore imaju formirana udruženja/savjete/grupacije u manjem ili većem obimu.

Članstvo ima svoje privilegije

Glavna zadaća komora u Federaciji BiH je zastupanje interesa članova pred nadležnim vlastima, lokalnim, gradskim, kantonalnim, entitetskim i državnim.

Istražujući rad privrednih komora u Federaciji BiH, naročito u posljednje dvije decenije, može se sa pravom reći da im pripada značajna uloga u brojnim aktivnostima koje za cilj imaju unapređenje i razvoj poslovnog ambijenta, kao što su:

- pokretanje inicijativa i prijedloga privrede prema državnim, entitetskim i kantonalnim organima iz oblasti uvjeta privređivanja;
- razmatranje zakonske regulative, kojom se regulišu uvjeti privređivanja, investiranja i funkcionisanja privrednih subjekata iz svih grana privrede;
- organiziranje i učešće na međunarodnim konferencijama u zemlji i inozemstvu;
- unapređenje uvozno-izvoznih mehanizama;
- organiziranje edukacije;
- organiziranje izdavačke i istraživačke djelatnosti;
- organiziranje stručnih servisa za pružanje podrške članovima komora, te
- razvijanje informatičkih baza poslovnih informacija i podsticanje razvoja informatičkih tehnologija u privrednim društvima.

Jedan broj komora u FBiH su u zadnje vrijeme uspješno razvile set novih usluga za svoje članove, od specijalističkih edukacija, preko promotivnih aktivnosti do IKT usluga. Zapažena je uloga komora u ekonomskim poslovima sa inozemstvom, saradnja sa komorama regije i drugim subjektima u zemlji i inozemstvu.

Održavani su brojni efikasni zajednički sastanci u komori ili vladi, susreti i razgovori sa privrednicima, odnosno razmjena mišljenja o privređivanju (porezima, doprinosima, carinama, mjerama za podsticaj izvoza, investiranju i dr), a zapažen je angažman komore u projektima zakonske regulative iz oblasti privrede i finansija, programima makroekonomskog i prostornog razvoja, infrastrukturnim projektima i dr.

Benefiti članstva u komorama su brojni, a posebno su izraženi u situacijama kada komora svojim zalaganjima doprinese smanjenju određenih fiskalnih ili parafiskalnih opterećenja.

O značaju komora u Federaciji BiH dovoljno govori dugogodišnja tradicija u radu, stručnost i iskustvo radnika, organizacija i uslovi rada, kontakti sa vlastima i sa privrednicima, podrška stručnog i naučnog kadra iz oblasti privrede, univerziteta i naučnih institucija, a posebno utjecaj na izvršne i zakonodavne organe kod kreiranja privrednog sistema, ekonomske politike i razvojnih strategija.

3.5. Negativna iskustva u uvjetima dobrovoljnog članstva

Ne zanemarujući značajnu ulogu komorskog sistema u privrednom životu kantona i Federacije Bosne i Hercegovine, kao i paletu usluga koje komore pružaju svojim članovima, brojnim aktivnostima koje za cilj imaju unapređenje poslovnog ambijenta, a o kojima se transparentno informiše javnost, veoma je važno osvrnuti se i na neka ne tako dobra iskustva komora kada je princip dobrovoljnosti članstva u pitanju, a što će biti argumenti više za zaključno razmatranje. O ovim negativnim iskustvima, predstavnici komorskog sistema FBiH često ističu u svojim obraćanjima, a sačinjene su i određene analize.

Komparativna analiza uloge privrednih komora u Federaciji Bosne i Hercegovine u periodima obaveznog i dobrovoljnog članstva pokazuje da postojeći model organizovanja komorskog sistema u Federaciji Bosne i Hercegovine, na principu dobrovoljnosti, nije dao očekivane rezultate.

Nakon skoro dvije decenije rada u uvjetima dobrovoljnog članstva došlo je do značajnih promjena u organizaciji i radu privrednih komora u FBiH i došlo se do zaključka da princip dobrovoljnosti nije adekvatan vremenu i uvjetima privređivanja na prostorima BiH.

Komore su promijenile način i sadržaj rada, prilagodile se novim promjenama i potrebama, o čemu je ranije pisano u radu, međutim sve to nije bilo dovoljno da se zaustave određene negativne tendencije, prvenstveno u finansiranju rada komora.

Zadržavanjem principa mandatnog članstva u Vanjskotrgovinskoj/Spoljnotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine i u privrednim komorama Republike Srpske, a primjenom principa dobrovoljnosti u privrednim komorama Federacije Bosne i Hercegovine, stvoreni su nejednaki uslovi za rad. Organizovanje komora u FBiH na ovaj način podrazumijeva pružanje usluga samo onim privrednim subjektima koji su se dobrovoljno učlanili, što nije slučaj sa komorama

koje su organizirane na principima mandatornog članstva i koje zastupaju opći interes svih privrednih subjekata. No, u nemalom broju primjera korist od rezultata rada komore (na primjer kod izmjena i donošenja propisa, strategija, unapređenja poslovnog ambijenta i sl.) ostvaruju svi privredni subjekti, pa i oni koji nisu zvanično članovi, što ukazuje na određene nelogičnosti u zakonskim rješenjima.

Smanjenjem prihoda u komorama došlo je i do osipanja kadra, naročito u pojedinim kantonalnim komorama gdje se broj zaposlenih značajno smanjio.

U vremenu mandatornog članstva komore u FBiH su bile prepoznatljive po dobroj saradnji sa inozemstvom, što je rezultiralo tadašnjim otvaranjem domaće privrede prema vani. U novije vrijeme primjetno je da pojedine kantonalne komore i P/G komora FBiH obnavljaju tu saradnju, u okvirima u kojima im to finansijske mogućnosti dozvoljavaju.

3.6. Mogućnosti ponovne uspostave regionalne podjele i funkcionisanja privrednih komora u FBiH - Nova zakonska rješenja

Suočavajući se sa negativnim stranama dobrovoljnosti članstva, komorski sistem FBiH je procijenio da je potrebno pokrenuti aktivnosti na jačanju komora, pa su tako 2009. godine pokrenuti procesi vraćanja obaveznosti članstva i donošenje novog Zakona o privrednim komorama FBiH.

Prijedlog Novog Zakona o privrednim komorama imao je reformski karakter. Istim se predviđalo smanjenje broja komora, razgraničenje nadležnosti između komora, regulisao se način partnerstva sa izvršnom i zakonodavnom vlašću i predlagan je novi model finansiranja.⁹⁴

Polazne osnove za izradu osnovnih principa, koje su usaglasile i sve privredne komore u FBiH za izradu novog Zakona o privrednim komorama u Federaciji Bosne i Hercegovine bile su:⁹⁵

- Da se u Federaciji Bosne i Hercegovine organizuje Privredna komora Federacije BiH i privredne komore kantona, s tim da se, u cilju racionalizacije, predvidi mogućnost da

⁹⁴ Nacrt Zakona o privrednim komorama u Federaciji BiH, Predstavnički dom FBiH, 2012. godina

⁹⁵ Dokument: Osnovni principi koje su privredne komore u FBiH usaglasile za izradu Zakona o privrednim komorama u Federaciji Bosne i Hercegovine

dva i više susjednih kantona, na osnovu odluka skupština komora i uz saglasnost vlada, mogu donijeti odluku o obrazovanju zajedničke komore;

- Podjelu nadležnosti između komora posebno u zastupanju interesa članova komore u partnerskim odnosima sa teritorijalno nadležnim organima izvršne vlasti i uprave i iz oblasti unapređenja privrede i poduzetništva izvršiti precizno i jasno.
- U Zakonu predvidjeti obavezno učlanjenje u Komoru, kakva je odredba bila u Zakonu o privrednim komorama u Federaciji Bosne i Hercegovine do 2004. godine.

Ovim prijedlogom zakona se:

- reguliše transformacija obaveznog u dobrovoljno članstvo u privrednim komorama,
- utvrđuje, da se privredne komore u Federaciji BiH obrazuju na području regija, čime se broj komora sa 11 smanjuje na 6, što se udovoljava principima racionalnosti i ekonomičnosti
- stvara pretpostavka za reformu komorskog sistema u čemu se akcenat daje na kvalitetnije vršenje usluga članovima komore i zastupanje njihovih interesa kod nadležnih organa izvršne vlasti i uprave.

Predstavnici komorskog sistema su procijenili da bi na ovaj način krenuli ka stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora i razvoju cjelokupne bh. privrede. Ovaj prijedlog upućen je tada svim nadležnim institucijama Federacije Bosne i Hercegovine, kao i OHR-u.

Kako je to isticano tada, obaveznim učlanjenjem svih pravnih lica u komorski sistem Federacije Bosne i Hercegovine, komora bi dobila na značaju i legitimitetu da predstavlja cjelokupnu privredu Federacije BiH, a država snažnog partnera u izgradnji privrednog zakonodavstva i unapređenju privrede i poduzetništva.

Nacrt Zakona je 2011. godine sačinjen i upućen u parlamentarnu proceduru, ali nije došlo do usvajanja. Od tada do danas nije bilo sličnih inicijativa u pravcu izmjena Zakona o privrednim komorama u FBiH, niti od strane privrede niti od strane zakonodavca.

Tadašnje predložene izmjene su specifične i iz ugla što je uviđena neophodnost reduciranja broja komora, kao i ravnomjernijeg razvoja putem bržeg aktiviranja i onih prostora koji su nedovoljno razvijeni. Mislilo se na područja koja imaju nedovoljan broj privrednih djelatnosti ali moguću osnovu za budući razvoj.

Obrazovanjem komora za pojedine regije omogućilo bi se maksimalno eksponiranje i afirmacija svih ekonomskih i lokalnih vrijednosti prostora.

Pokazalo se tada da za pristup formiranja komora za pojedine regije u FBiH, pa i BiH, još nema dovoljno političke volje i saglasnosti svih subjekata koji o tome odlučuju. Pošto je to proces koji će dugo trajati, komorski sistem je poručio da je u prelaznom periodu neophodno sačuvati komore u Federaciji Bosne i Hercegovine i njihovu infrastrukturu za procese reformiranja ukupnog komorskog sistema BiH, koji bi jednog dana mogao započeti.

Rezime trećeg dijela

Privredne komore svugdje u svijetu, pa tako i u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH predstavljaju važnu kariku u vezi između vlasti i poslovnog sektora. Evidentno je da je komorski sistem Federacije BiH poslije rata doživio snažan uspon, da bi se prelaskom na princip dobrovoljnosti taj trend donekle usporio.

Pojedini ekonomski analitičari se slažu, da BiH mnogo više odgovara organizovanje komora na principima javnog kontinentalnog prava, na kojima egzistiraju komore u najvećem broju zemalja Evrope (Austrija, Njemačka, zemlje okruženja i dr.). Komore tako zastupaju opći interes svih privrednih subjekata, dok neobavezni princip organizovanja komora osigurava pružanje usluga jednom broju članova.

Obaveznim učlanjenjem svih pravnih lica u komorski sistem Federacije Bosne i Hercegovine sa jedinstvenom članarinom koja će biti prilagođena finansijskim mogućnostim poslovnih subjekata, komore bi dobile na značaju da predstavljaju cjelokupnu privredu, a država snažnog partnera na poslovima i zadacima izgradnje privrednog zakonodavstva i unapređenje privrede i poduzetništva. U takvim uvjetima mogle bi se razmatrati i mogućnosti formiranja komora po regionalnom principu.

No, pred BiH još uvijek stoji izgledna šansa za izgradnju jedinstvenog ekonomskog sistema, sa snažno integrisanim ekonomskim prostorom, sa jedinstvenim tržištem i institucijama za suvereno vođenje makroekonomske politike. Da bi do toga došlo potrebno je anagažovati politiku, državnu administraciju na svim nivoima, naučne institucije, privredne komore i sve radne snage društva da doprinesu izgradnji snažnije države, kao ekonomskog prostora na kojem će se graditi vlastita tržišišna konkurentnost. Nema sumnje da je jedna savremena racionalna

mreža privrednih i tržišnih institucija na jedinstvenom ekonomskom prostoru uvjet bržeg društveno - ekonomskog razvoja države i svih njenih unutrašnjih dijelova, sa jednom serioznom i proklamovanom ulogom komorskog sistema.

ZAKLJUČAK:

Značajne novije geopolitičke promjene bilo je teško predvidjeti i najoštroumnijim analitičarima svjetskih događanja. Započela je faza novog svjetskog restrukturiranja i svrstavanja, vodeći ka novim strateškim savezima i grupacijama. Današnja ekonomska slika je uveliko uzdrmana, otvoreno je pitanje šta će se u narednom periodu dešavati sa snagama svjetskog tržišta, konkurencijom i slobodnim protokom robe, kapitala, informacija i usluga. U međuvremenu, vlade mnogih država i velike korporacije iznalaze nove i drugačije organizacione metode, koje će im omogućiti da obezbijede sredstva za društveni razvoj.

Na tom putu je od krucijalnog značaja potreba da se ujedine naučnici, prvenstveno iz prirodnih nauka i tehnologije, sa biznismenima i industrijalcima, donosiocima odluka u vladinim i nevladinim organizacijama, kao i sa svim ostalim koji su zainteresirani za razvojne procese i društvo.

Vidjeli smo kroz ovaj rad kako je nekada izgledao koncept regionalizacije bosanskohercegovačkog prostora i komorskog sistema, a kakva je danas političko - teritorijalna podjela države i kako su privredne komore kopirale tu strukturu.

Regionalizacija prostora Bosne i Hercegovine je vrlo složeno društveno, ekonomsko, razvojno i prostorno pitanje koje se ne može rješavati na pojednostavljen način, jednostavnim metodama.

Da bismo promišljali u pravcu regionalizacije bh. prostora, moramo imati u vidu odgovor na ključno pitanje koje postavlja Branko Horvat u svojoj knjizi „Kakvu državu imamo, a kakvu trebamo?“, a to je *„kako tri nacional-separatizma i tržišni fundamentalizam ili grabežni kapitalizam onemogućiti da i dalje budu najveće prepreke da se izgradi djelotvorna, efikasna i nediskriminatorna institucionalna organizacija BH društva koja bi omogućila, pored ostalog, izgradnju države koja efikasno doprinosi razvoju svih sadržaja i oblika demokratije – političke,*

socijalne i ekonomske. Odgovor se čini jednostavnim: „Da bismo imali socijalnu demokratiju moramo ostvariti brži privredni razvoj...“⁹⁶

Evidentno je da iskustva privrednih komora, čije se djelovanje prostiralo na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine ili pak na prostoru pojedinih regija, zavisno od sistema i komorske organizacije u državi, u pojedinom vremenskom periodu, mogla su biti bogatija i sadržajnije da nisu bile opterećene, kao rijetko u kojoj evropskoj zemlji, ratovima, porobljavanjem i političko - ustavnim nastojanjima i prekompozicijom teritorijalne i institucionalne strukture.

U burnom historijskom vremenu, političkim i ekonomskim uvjetima koji su vladali u domaćem i svjetskom okruženju, osnivanje, organiziranje i djelovanje privrednih komora u Bosni i Hercegovini i njenim gradovima prvenstveno je zavisilo od pozicije u vladajućem sistemu s jedne, i angažmana poslovnih i stručnih ljudi, s druge strane.

Od 1909. godine, komorski sistem i mreža komora se postepeno razvijao, imao svoje uspone i padove. Danas, nakon čitavog jednog stoljeća, u Bosni i Hercegovini je u primjeni neharmoniziran komorski - asocijacijski sistem. Glomazan državni aparat doveo je i do složenog komorskog sistema.

Važeći sistem, definisan regulativom o privrednim komorama i drugim asocijacijama, uspostavio je mrežu u zemlji od nekoliko desetina institucija raznih nivoa, od općina, kantona/županija, regija, distrikta, entiteta - Republika Srpska i Federacija BiH, do nivoa Bosne i Hercegovine.

Kako je neophodan preustroj preskupog i neracionalnog državnog aparata BiH, tako je neophodan i preustroj komorskog sistema, o čemu se slažu i nauka i struka, ali kako ostvariti brži privredni razvoj koji vodi ka, kako reče Horvat, djelotovornijoj, efikasnijoj i nediskriminatorskoj institucionalnoj organizaciji i regionalizaciji?!

Možda se odgovor krije u ocjeni Nikole Stojanovića, koji kaže *“ekonomija kao nauka, razumije se u odgovarajućem odnosu sa drugim naukama, sposobna je ne samo uspješno ocijeniti stanje i utvrditi prave njegove uzroke, predložiti politiku i mjere za prevazilaženje postojećih problema u razvoju i postizanje najboljih razvojnih ciljeva“*. Prema tome, nauka može ponuditi

⁹⁶ Horvat, Branko: Kakvu državu imamo, a kakvu trebamo?, Ibidem

argumentovanu osnovu, rješenja postojećih problema i ostvarivanja društvenih ciljeva. Bosna i Hercegovina ima kadar sposoban da to i ostvari, samo ga treba angažovati i zaštititi od pritiska ideloških dogmi.⁹⁷

Jasno je da siromašne, konkurentski slabe i privredno nerazvijene zemlje ne mogu izdržati konkuretnost razvijenih zemalja na potpuno slobodnom tržištu. S druge strane provođenje liberalizacije ne ide bez odgovarajućih institucija, kao što su finansijske i institucije tržišta, administracija, sudstvo, komore. I dođosmo opet do nezaobilazne uloge komora u ovim procesima.

Komorski sistem Federacije Bosne i Hercegovine se zalaže za jedinstven komorski sistem Bosne i Hercegovine koji bi funkcionisao na principima i kriterijima privrednih komora razvijenih zemalja tržišne privrede. Međutim, za takav pristup organizovanja komore na nivou BiH još uvijek nema dovoljno političke volje i saglasnosti svih subjekata koji o tome odlučuju. Bosni i Hercegovini su neophodne privredne reforme, potrebno je promijeniti zakone o privrednim komorama i donijeti jedan zakon za cijelu Bosnu i Hercegovinu, kojim će se ustanoviti Privredna komora Bosne i Hercegovine i eventualno 5-6 regionalnih komora.

Kao što je prethodno navedeno, u međuvremenu, trebaju se sačuvati komore u Federaciji Bosne i Hercegovine. S druge strane pitanje je kada će i uolikoj mjeri udruženja i asocijacije privrede formirane na području Federacije Bosne i Hercegovine po različitim osnovama biti osposobljene za značajniji doprinos reformskim procesima u okviru užih i širih integracionih procesa.

Svake promjene na državnom, odnosno entitetskom nivou, u pravcu stvaranja regija zasigurno bi vodile i do prekomponovanja unutar komorskog sistema BiH i Federacije BiH. Obrnut proces je teoretski moguć, ali imajući u vidu trenutnu poziciju komorskog sistema u FBiH, ne i izvediv, makar ne u skorije vrijeme.

⁹⁷ Stojanović, Nikola, Dobrom razvojnom strategijom protiv „Četiri jahača BH apokalipse“, Nezavisni ekonomisti o drugom prijedlogu razvojne strategije BiH PRSP, sveska 4, Privredna štampa, 2003, str.12.

LITERATURA:

Knjige:

- 1) Bošnjović, Ilijas 1992, Regionalizacija Bosne i Hercegovine, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
- 2) Brkić, Izet 1981, Privreda Bosne i Hercegovine, Privredna komora Bosne i Hercegovine i osnovne privredne komore Banjaluka, Bihać, Dobroj, Mostar, Sarajevo, Tuzla, Zenica, NIŠRO Oslobođenje i OOUR Privredna štampa, Sarajevo
- 3) Bašić, Meho 1998, BH ekonomija u kliničkoj smrti, Hijatus, Zenica
- 4) Bublin, Mehmed, Teritorijalna organizacija Bosne i Hercegovine, Završni izvještaj: Teritorijalna organizacija i interregionalna kooperacija, ideologije naspram strateškog planiranja, SCOPES, 2005-2008
- 5) Buljan, Radimir 1997, Hrvatska gospodarska komora 1852/1997, Zagreb
- 6) Čavrak, Vladimir, 2011, Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura, nakladno-istraživački zavod, Zagreb
- 7) Filipović, Muhamed 1997, Bosna i Hercegovina – najvažnije geografske, demografske, historijske, kulturne i političke činjenice, Compact, Sarajevo
- 8) Golić, Bajro 1994, Ekonomika prostora u privrednom razvoju Bosne i Hercegovine, Bosna public, Sarajevo
- 9) Hadžikadunić, Emir 2003, Ekonomski razvoj i dejtonska BiH, ACIPS, Sarajevo
- 10) Horvat, Krešimir 2004, Pod globalnim šešikom - društva i države u tranziciji i globalizaciji, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, Hrvatska
- 11) Ibrahimagić, Omer 2006, Državno uređenje Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- 12) Imamović, Mustafa, 1996, Historija Bošnjaka, Preporod, Sarajevo
- 13) Komšić, Jovan 2007, Principi evropskog regionalizma, Asocijacija multietničkih gradova Jugoistočne Evrope – Philia, Novi Sad
- 14) Kreševljaković, Hamdija 1958, Esnafi i obrti u starom Sarajevu – II dio Esnafi, Narodna prosvjeta, Sarajevo
- 15) Madžar, Božo 2006, Privredne komore u Bosni i Hercegovini, monografija o njihovom osnivanju i rad 1909-1945, Sarajevo
- 16) Milidragović, Duško 1990, Međuopštinska saradnja, Službeni list SRBiH
- 17) Mirić, Ognjen 2009, Regionalna politika Evropske unije kao motor ekonomskog razvoja, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, Srbija
- 18) Morović, Borislav 2002, Privredna komora Crne Gore 1928.-2000., Podgorica

- 19) Osmanković J., Pejanović M. 2006, Euroregije i Bosna i Hercegovina, Fakultet političkih nauka Sarajevo - Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Sarajevo
- 20) Osmanković, Jasmina, Pejanović Mirko 2007, Euroregije i Bosna i Hercegovina, Fakultet političkih nauka – Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu, Sarajevo
- 21) Osmanković Jasmina, Somun - Kapetanović Rabija, Domazet Anto, Resić Emina, Halilbašić Muamer, Pejanović Mirko 2009, Statistička (NUTS) regionalizacija: primjena faktorske i klaster analize, Ekonomski institut Sarajevo - Odbor za ekonomske nauke ANUBiH, Sarajevo
- 22) Pejanović, Mirko 2005, Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, TDK Šahinpašić, Sarajevo.
- 23) Pejanović M., Sadiković E. 2010, Lokalna i regionalna samouprava u Bosni i Hercegovini, TKD Šahinpašić, Sarajevo
- 24) Petković, Darko, Hadžić, Amra 2003, Regionalne razvojne agencije i njihova uloga u kvalitetnom makroekonomskom razvoju BiH, Naučno stručni skup sa međunarodnim učešćem “Kvalitet 2003”, Zenica
- 25) Prašo, Murat 2000, Regionalna ekonomika, Univerzitetska knjiga Mostar, Mostar
- 26) Sadiković, Elmir 2014, Evropa regija - Kohezijska politika Evropske unije i Zapadni Balkan, Šahinpašić, Sarajevo
- 27) Sarajčić, Sahrudin 2002, Bosna i Hercegovina u procesima regionalizma i globalizacije, Des, Sarajevo
- 28) Smoljan, Vlado 1998, Konceptija razvoja Hercegovine - Aktualne mogućnosti gospodarskog razvitka, Gospodarska komora HB Mostar, Mostar
- 29) Smoljan, Vlado 2000, Udruženja i komore u gospodarstvu Hercegovine (1909-1991), Gospodarska komora Federacije BiH, Ured u Mostaru, Mostar
- 30) Spasić, Aleksandar 1971, Privredne komore, Upporedna analiza sistema privrednih komora, Jugoslavija publik, Beograd
- 31) Žujo V., Grebo K., Smajlović M. 2010, Stotinu godina Privredne komore Sarajeva, Privredna komora Kantona Sarajevo, Sarajevo

Zbornici radova:

- 1) Osmanković, Jasmina 2004, „Regionalizacija i regionalni razvoj Bosne i Hercegovine u poslijeratnom razdoblju“, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, Vol. 2, No.1, str. 33-44

- 2) Osmanković J., Pejanović M., Tihi B. 2008, Euroregije i Jugoistočna Evropa, Zbornik radova sa Međunarodne konferencije "Euroregije i jugoistočna Evropa", Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
- 3) Tihi, Boris 2008, Ekonomska cijena postojeće regionalne podjele u BiH, Zbornik radova sa Međunarodne konferencije Euroregije i jugoistočna Evropa, Sarajevo, 1. i 2. 11. 2007, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Fakultet političkih nauka - Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Ekonomski institut, Sarajevo. ISBN 978-9958-598-11-1

Časopisi:

- 1) Stojanović, Nikola 2003, Dobrom razvojnom strategijom protiv „Četiri jahača BH apokalipse“, Nezavisni ekonomisti o drugom prijedlogu razvojne strategije BiH PRSP, sveska 4, Privredna štampa
- 2) Čećež, Momir 2003, Nezavisni ekonomisti o drugom prijedlogu razvojne strategije BiH, sveska br. 4, Privredna štampa d.d. Sarajevo

Brošure, godišnjaci, studije:

- 1) EU, 2004, Regionalna strategija ekonomskog razvoja, Bosna i Hercegovina
- 2) Ekonomske reforme danas, Centar za razvoj poduzetništva, Podgorica
- 3) Idrizović, Mira 2003, Reorganizirane komore u Federaciji BiH, Privredna/Gospodarska komora FBiH, Sarajevo
- 4) Makroorganizacija regionalnih privrednih komora (model), Univerzitet u Sarajevu, Institut za organizaciju i ekonomiku, Sarajevo, 1991.
- 5) Milner, Larry S. Biznis asocijacije za 21 vijek, The center for International Private Enterprise, Washington DC, USA & The Center for Entrepreneurship, Podgorica
- 6) Pejanović, Mirko, Istorijsko oblikovanje regija i mogućnosti uspostave regionalne strukture Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, 2007, ISSN 1840-1708:
- 7) Studija „Status i organizacija Privredne/Gospodarske komore FBiH u komorskom sistemu BiH“, 2005, LOK Institut za ekonomiku i organizaciju, Sarajevo
- 8) The center for International Private Enterprise, Washington DC, USA & The Center for Entrepreneurship, Ekonomske reforme danas, Podgorica

Legislativa:

- 1) Službeni list FNRJ, broj: 28/60 i broj: 22/62
- 2) Službeni list NRBiH, broj: 28/62
- 3) Zakon o privrednim komorama, "Službeni list SR BiH", 1972, broj: 16/72

Interenet izvori:

- 1) Eurozine: Potočnik, Janez 2009, Naš Balkan- Krhko srce naše Evrope u Sarajevske sveske 12. 05. 2018, <<https://www.eurozine.com/nas-balkan-krhko-srce-nase-evrope/>>
- 2) An official website of the European Union datum pristupa: 03. 07. 2016 <http://ec.europa.eu/regional_policy/how/principles/index_en.cfm>
- 3) European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU?, European Union, 2009, datum pristupa: 23. 02. 2017, <https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_en.pdf>
- 4) Todorova, Marija 2005, Šta je historijski region, REČ časopis za književnost i kulturu i društvena pitanja, Oktobar. No.73/19, datum pristupa: 12. 03. 2018, <<http://www.fabrikaknjiga.co.rs/rec/73/81.pdf>>